
KAKO DA SESTRE TO RADE NAJBOLJE: PUBLIKACIJA

Zoe Gudović,

Marija Jakovljević,

Mirjana Mirosljević Bobić,

Daniilo Ćurčić, Selena Simić, Katarina Antonić,

Milena Vasić, Radmila Niković,

Branka Ćurčić, Mladen Jovanović,

*Rekonstrukcija
Ženski fond*

KDSTRN KAKO DA SESTRE TO RADE NAJBOLJE: PUBLIKACIJA

Izdavač: Rekonstrukcija Ženski fond

Za izdavača: Mirjana Miroslavljević Bobić

Uredništvo: Marija Jakovljević, zoe gudović

Radni tim KDSTRN: zoe gudović, Mirjana Miroslavljević Bobić, Marija Jakovljević, Selena Simić, Saša Trbanos, Vladimir Jerić-Vlidi, Katarina Popović

Vizuelni identitet, dizajn i prelom: Katarina Popović

Prevod, lektura i korektura: Ana Imširović Đorđević

Finansijska podrška: Mama Cash

Štampa: Tukan print, Beograd

Tiraž: 500

Beograd, 2017.

CIP - Каталогизacija u publikaciji -
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

061.235.058(497.11)

342.726:336.1/5(497.11)

KAKO da sestre to rade najbolje : publikacija / [uredništvo Marija Jakovljević, Zoe Gudović ; prevod Ana Imširović Đorđević]. - Beograd : Rekonstrukcija ženski fond, 2017 (Beograd : Tukan print). - 71, 71 str. ; 24 cm

Nasl. str. prištampanog engl. prevoda: How Sisters Could Do it Best. - Tiraž 500.

ISBN 978-86-910101-6-4

1. Jakovljević, Marija [urednik]

a) Kako da sestre to rade najbolje. Projekat b) Javne finansije - Srbija c) Civilno društvo - Participacija - Srbija

COBISS.SR-ID 252860684

 **REKONSTRUKCIJA
ŽENSKI FOND**

**ma
ma
cash**

3 **UVOD:** Zoe Gudović

Kontekst

9 **MERE ŠTEDNJE KONTRA LJUDSKIH PRAVA:** Danilo Ćurčić

Novac, politika, učenje

19 **PARE NA SUNCE:** Marija Jakovljević

29 **U OGLEDALU BUDŽETA:** Mirjana Miroslavljević Bobić

33 **EKSPERIMENTALNO UČENJE KROZ KDSTRN:** Marija Jakovljević

Iskustva

45 **ZAŠTO JE KAMPANJA KAKO DA SESTRE TO RADE
NAJBOLJE POTREBNA SVIMA NAMA:** Selena Simić

52 **OD TEORIJE DO PRAKSE I NAZAD: KAKO DA SESTRE TO
RADE NAJBOLJE:** Katarina Antonić

Praktikum

63 **INFORMACIJE OD JAVNOG ZNAČAJA:** Milena Vasić

65 **UKLJUČIVANJE JAVNOSTI – OBAVEZA INSTITUCIJA:**
Radmila Miković

67 **DEMOKRATIZACIJA KREĆE OD MESNIH ZAJEDNICA -
MOGUĆNOSTI I POLITIKE ORGANIZOVANIH LJUDI:**
Branka Ćurčić

69 **PREDSTAVLJANJE ORGANIZACIJE – KAKO
KOMUNICIRATI CILJ ZA KOJI RADIMO:** Mladen Jovanović

UVOD

Put Sarajevo - Beograd traje, krivudavi put, mnogo važnih misli o egzistenciji, politici, novcu i odgovornosti prema istom. Prisustvovala sam **Pitchwise festivalu 2015.** i radionici koju su vodile art aktivistkinje iz Guerrilla Girls grupe. Ova grupa koristi činjenice, humor i neuobičajene vizualizacije da pokaže diskriminaciju i korupciju u umetnosti, filmu, politici i pop kulturi. Tokom par sati radionice kojoj je prisustvovalo oko 30 aktivistkinja i aktivista sa prostora bivše Jugoslavije, cilj je bio da nam se olakša da pronađemo ideju za organizaciju kampanje u svojim lokalnim zajednicama. Pomenute teme su se uglavnom odnosile na bolje društvene okolnosti, život bez nasilja i diskriminacije, zaštitu životne sredine. Došao je red na mene i rekla sam da bih najviše volela kampanju posvećenu PARAMA/NOVCU! Usledio je smeh, i ja sam nekako ostala sama, gledajući sve te ljude koji dele isti aktivistički prostor, problem u sagorevanju i neprestalnom jurenju za projektima i, da, parama!

Tada shvatam da mi nemamo pojma o značenju niti o upravljanju novcem, mi samo pričamo o novcu i kapitalizam ga uspostavlja kao društvenu vrednost kojoj sve/i treba da težimo, a suštinski uopšte ne učimo o novcu i finansijski smo nepismene/i. Mi samo prelećemo preko važnih stvari koje nas se tiču, adresiramo ih kao problem, ali dublje baš u tu oblast i ne zalazimo.

Po povratku u kancelariju saopštila sam koleginicama da bi bilo dobro da u okviru našeg programa feminističke filantropije pokrenemo edukativnu kampanju koja za cilj ima finansijsku pismenost, odgovornost i transparentnost prema javnom novcu - našem novcu, a u isto vreme i ideju gde ljudi mogu da ulažu svoj privatni novac.

Tokom razvoja feminističke filantropije u **Rekonstrukciji Ženski fond** razvijamo razne strategije, od javnih akcija i dešavanja, donatorskih večera, do druženja, razmena i gostovanja, koja za cilj imaju da nas ljudi upoznaju i isto

tako doniraju novac. Ono što nam je falilo je više ljudi koji će se zainteresovati i doprineti širenju misije RŽFonda¹, ali i lokalne filantropije. Kada smo Mirjana, direktorka RŽfonda, i ja pravile plan same kampanje, jasno nam je bilo da je ovo široka tema, koja ljude može da zainteresuje, da neke stvari zagrebe, da je tema koja se tiče svih nas. Ideja nam je bila da učesnice/i kampanje budu i osobe iz najšarenije okoline, ne samo NVO oblasti.

Edukativna kampanja **KAKO DA SESTRE TO RADE NAJBOLJE** pokreće se 2017-te! Dobija formu pilot projekta koja u svom sadržaju ima seminar, radionice i praktične akcije, konferenciju za medije, gde je učestvovalo 23 osobe iz 7 gradova Srbije. Učesnice/i razolikih interesovanja dolaze iz nekoliko sfera rada i aktivizma, kao što su borba protiv nasilja nad ženama, borba protiv trgovine ljudima, rad na ljudskim pravima - posebno LGBTQ, radničkim, studentskim i pravima osoba sa invaliditetom, ekonomsko osnaživanje žena i socijalno preduzetništvo, umetnost (književnost, muzika, animacija), društvena teorija, obrazovanje, politika na lokalnu, očuvanje i osvajanje javnih prostora, a sve ih okupljaju feminizam i borba za socijalnu pravdu. Različitog iskustva, godina i znanja, ova grupa ljudi prolazi kroz praktično i teorijsko sticanje informacija iz sledećih oblasti: raspodela i upravljanje javnim novcem, tipovi korupcije i rasprostranjenost, svrsishodnost prikupljanja i trošenja javnog novca, pravo na informaciju od javnog značaja, budžetiranje i ljudska prava, mere štednje, učešće javnosti u donošenju odluka na lokalnom nivou sa fokusom na budžetski proces, sopstvene odgovornosti i obaveze pri trošenju ne-našeg novca, prakse prikupljanja sredstava na lokalnu, komunikacija, plan organizacije i produkcije akcije, kao i rad na telu i glasu i javnom nastupu.

Sve ove teme su nam važne kako bismo razumele/i srž odnosa države i novca, i uspostavile/i sistem gde možemo kao građanke/i da pitamo, reagujemo, tražimo informacije i utičemo na buduće korake raspodele javnog novca.

Nedavno je održana konferencija *Povratak utopije 2*, u organizaciji Centra za politike emancipacije i portala Mašina, na kojoj je u okviru predavanja *Strategije socijalističkog feminizma danas* Maja Krek govorila o uticaju ekonomske krize i mera štednje na smanjenje kvaliteta života žena u Srbiji. Prema podacima koje sam čula te večeri, žene koje celog života rade, brinu o sebi, o drugima, čak i kad odu u penziju kraće žive. Jedna tabela mi je ostala memorisana, a

---

1] Misija RŽF-a je da podrži i održi feminističku političku platformu protiv rata, nacionalizma, rasizma, militarizma, svih oblika diskriminacije i nasilja prema ženama.

to je raspodela budžeta za 2018. godinu. Zamolila sam Maju da objavimo tu tabelu, iako se još uvek čeka štampanje istraživanja pod nazivom *Feminist Approaches against Austerity Regimes*, koje su sprovele Isidora Jaric i Maja Krek u saradnji sa RLS SEE u 2017. godini (biće objavljeno u 2018.).

Projekcija maksimalnog iznosa za pojedina ministarstva za 2018. godinu

	Iznos u 2015.	Limit u 2018.
Ministarstvo unutrašnjih poslova	63.22*	73.2
Ministarstvo odbrane	55.13	67.36
Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja	156.95	155.36

*Iznos u milijardama dinara

Ako vidite da budžet za odbranu i unutrašnje poslove raste, zašto onda za ostale oblasti našeg života pada?

Kao feminističkoj fondaciji, nama je upravo važno da se ova budžetska prognoza za sledeće generacije menja i da više novca bude usmereno na razvoj društva i dostojanstven život građanki i građana, a ne na proizvodnju krize i strah od rata!

Drugarice iz grupe Žene u crnom poručuju:

Živimo u zemlji u kojoj se rat nastavlja drugačijim sredstvima – mir nije samo odsustvo rata već odsustvo straha, mržnje, bede, nepravde. Sve dok je svakodnevica ogromnog broja građanki i građana prožeta strahom, bedom, nepravdama... ne može se govoriti o miru.²

Zato nam je važno da pokrećemo priče o problemu u kome se nalazimo. Važnost znanja i pismenosti o novcu je deo rešavanja velikih problema.

2] Sve za mir, zdravlje i znanje – ništa za naoružanje – Saopštenje povodom Međunarodnog dana ženskih akcija za mir I razoružanje dostupno na http://zeneucrnom.org/index.php?option=com_content&task=view&id=1163

Publikacija koja je pred vama je mogućnost da bolje razumemo zašto smo pokrenule edukativnu kampanju, mada više da nas sve uputi u korake razumevanja ili ne razumevanja nekih procesa, odluka.

Hvala mnogo ljudima koji su uzeli/e učešće i prenosili svoje znanje i iskustvo: Milena Vasić, Danilo Ćurčić, Boban Stojanović, Branka Ćurčić, Radmila Miković, Fahrudin Kladničanin, Mladen Jovanović, Mirjana Mirosavljević Bobić.

Radni tim bez koga kampanja ne bi mogla da se realizuje: Mirjana Mirosavljević Bobić, Marija Jakovljević, Selena Simić, Saša Trbanos, Vladimir Jerić-Vlidi, Katarina Popović.

Hvala **Mama Cash** fondaciji iz Holandije koja je finansijski podržala rad edukativne kampanje **KAKO DA SESTRE TO RADE NAJBOLJE!**

Zoe Gudović
PR menadžerka RŽFonda

Kontekst

MERE ŠTEDNJE KONTRA LJUDSKIH PRAVA

(O javnom novcu i ljudskim pravima)

I MERE ŠTEDNJE KAO NOVA REALNOST

Svetska ekonomska kriza, praćena merama štednje čije je uvođenje pravdano smanjenjem budžetskog deficita i ponovnim pokretanjem ciklusa privrednog rasta, negativno je uticala na ostvarivanje čitavog niza ekonomskih i socijalnih prava. Ove mere donele su brojna otpuštanja u javnom sektoru, povećanja poreskih opterećenja i smanjenje socijalnih davanja. S druge strane, posledice uvođenja mera štednje otvorile su novi prostor borbe, u kojem je neophodno reaktivirati alate koji su nam na raspolaganju za uticanje na odluke koje se donose u domenu ekonomske politike, poreza i raspodele i potrošnje novca iz budžeta. Alati koje pominjemo su ljudska prava, pre svega ona koja spadaju u korpus ekonomskih i socijalnih prava. Ova prava su nepravedno zapostavljena i do nedavno smatrana kao neutuživa, svođena na programske ciljeve, političke floskule i razvojne zadatke. Da stvar bude gora, često se ovim pravima negira i da su uopšte ljudska prava, a ove kritike dolazile su i od organizacija koje se bave ljudskim pravima.¹ Međutim, od svetske ekonomske krize, dis-

---

1] Primera radi, Kenet Rot, izvršni direktor Human Rights Watch u nekim svojim radovima ukazivao je na nemogućnost bavljenja ekonomskim i socijalnim pravima usled njihove neuklopivosti u metodologiju „povreda prava – onaj koji vrši povredu – pravni lek“, dok je Arja Nejer, suosnivač ove organizacije i predsednik Open Society Institute na poziciji negiranja da ekonomska i socijalna prava ulaze u korpus ljudskih prava. Za više, videti: K. Roth, 'Defending Economic, Social and Cultural Rights: Practical Issues Faced by an International Human Rights Organization' (2004) 26 Human Rights Quar-

kurs ekonomskih i socijalnih prava se dodatno razvija, otvarajući nove debate o povezanosti mera ekonomske politike sa obavezama koje su države preuzele ratifikacijom određenih međunarodnih ugovora, pre svega Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima.²

II IMA LI MESTA ZA LJUDSKA PRAVA KADA GOVORIMO O MERAMA ŠTEDNJE?

Procene su da će u periodu 2016 – 2020 mere štednje pogoditi preko šest milijardi ljudi, odnosno skoro osamdeset procenata svetske populacije.³ Imajući to u vidu, pravo je pitanje da li i na koji način se mogu upotrebiti instrumenti ljudskih prava za obuzdavanje politika mera štednje koje prebacuju teret ekonomske krize sa onih koji su je izazvali finansijskim spekulacijama na građane i građanke koji treba da ostvare svoja ekonomska i socijalna prava.⁴ Odustajanje

---

terly 1, A Neier, *Taking liberties: four decades in the struggle for rights* (Public Affairs 2003), pp xxix – xxxi

2] Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima je usvojen i otvoren za potpisivanje i ratifikovanje ili pristupanje rezolucijom Generalne skupštine UN 2200 A(XXI) od 16. decembra 1966. godine. Pakt je stupio na snagu 3. januara 1976. godine a Republika Srbija je sukcesijom postala ugovornica ovog Pakta. Ovim dokumentom pojedincima su garantovana ekonomska, socijalna i kulturna prava (primeri radi, pravo na rad, na pravičnu zaradu, socijalno obezbeđenje, adekvatan životni standard, najbolje psihičko i mentalno zdravlje, obrazovanje, učešće u kulturnom životu i mnoga druga). Pakt predviđa da države članice obezbeđuju progresivno ostvarivanje ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, kao i mehanizme nadzora nad sprovođenjem obaveza iz ovog dokumenta. Za više informacija, videti: Zakon o ratifikaciji međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima („Sl. list SFRJ 7/71“). Pored toga, 10. decembra 2008. godine usvojen je i Opcioni protokol uz Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima koji je stupio na snagu 5. maja 2013. godine. Ovim Protokolom predviđen je mehanizam podnošenja individualnih predstavki Komitetu Ujedinjenih nacija za ekonomska, socijalna i kulturna prava u slučajevima kršenja odredbi Pakta. Republika Srbija nije ratifikovala ovaj Opcioni protokol.

3] I Ortiz, M Cummins, J Capaldo, K Karunanethy; International Labour Office, ‘The Decade of Adjustment: A Review of Austerity Trends 2010-2020 in 187 Countries’ (Extension of Social Security Series No. 53) (ILO 2015).

4] Primera radi, nakon izbijanja krize, u Sjedinjenim Američkim Državama, 7,7 triliona američkih dolara utrošeno je na takozvane hitne pozajmice bankama i finansijskim institucijama dok je u Ujedinjenom Kraljevstvu tokom vrhunca krize za intervencije namenjene postizanju finansijske stabilnosti alocirano 1,162 triliona funti sterlinga. Više o tome: M Collins, The Big Bank Bailout, Forbes, 14 jul 2015, online, dostupno na <<http://www.forbes.com/sites/mikecollins/2015/07/14/the-big-bank-bailout/#7fefa78c3723>>; National Audit Office, HM Treasury, *The Comptroller and Auditor General’s Report on Accounts to the House of Commons*, 13 jul 2011, online dostupno na <https://www.nao.org.uk/wp-content/uploads/2011/07/HMT_account_2010_2011.pdf>

od korišćenja ljudskih prava kao korektivnog mehanizma za sve politike ekonomske prirode, u svakom slučaju smanjuje polje delovanja i prostor u kom je moguće boriti se protiv ovih odluka i uticati na to da ove odluke budu donošene u skladu sa potrebama onih koji su najugroženiji u društvu. Međutim, da bi se koristili mehanizmi ljudskih prava, neophodno je prethodno se osvrnuti na neke od pogrešnih koncepcija koje su uticale na spori(ji) razvoj ekonomskih i socijalnih prava i u konačnici na nerazumevanje da odluke o smanjenju penzija ili o ulaganju novca u kupovinu novih aviona i tenkova imaju mnogo dodirnih tačaka sa ljudskim pravima. Koncept ljudskih prava se sa liberalnog stanovišta⁵ svodi isključivo na građanska i politička (pozitivna) prava, gde nema mesta razmatranju kako će, primera radi, povećanje stope poreza ili smanjenje broja zaposlenih u javnom sektoru uticati na one čiji se glas u društvu najčešće ne čuje, zbog toga što ova i ovakva politika ne uspostavlja dovoljno efektivnih mehanizama koji bi omogućili većini građana i građanki da aktivnije učestvuju u političkim i ekonomskim dešavanjima. Po ovom shvatanju, odluke ekonomske prirode, pa i one o merama štednje nisu tema o kojoj se može raspravljati sa stanovišta ljudskih prava. S druge strane, levica zazire od koncepta ljudskih prava i ne koristi mehanizme koji su na raspolaganju za otvaranje još jednog fronta na kom bi se mogla postaviti borba za pravednije društvo. Da bi se shvatila sva pogrešnost ove prevaziđene podele na generacije prava i važnija i manje važna prava, potrebno je pogledati kako je tekao proces usvajanja ključnih dokumenata koji nam danas garantuju ljudska prava.

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, usvojena neposredno po završetku Drugog svetskog rata sa namerom da se nikada više ne dogode stradanja i užasi koje je čovečanstvo preživelo tokom ovog rata, proklamovala je kako građanska i politička tako i ekonomska i socijalna prava. Inicijalna ideja je bila da se prava garantovana Deklaracijom naknadno garantuju i pravno obavezujućim aktom koji bi sadržao sva prava na jednom mestu. Ipak, nakon otpočinjanja Hladnog rata i blokovske podele sveta došlo je do razmimoilaženja u shvatanjima. Odustalo se od ideje koja je možda i najlepše iskazana u rečima da „kada je lišen ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, čovek ne predstavlja osobu koju Univerzalna deklaracija vidi kao ideal slobodnog čoveka“⁶ pa je svaki blok na neki način sponzoriso usvajanje pravno obavezujućih dokumenata

5] Pod ovime se pre svega misli na stanovišta da su ekonomske i tržišne slobode dovoljan mehanizam za postizanje društvenog blagostanja, gde je obezbeđivanje sopstvenog blagostanja shvaćeno kao isključiva odgovornost pojedinaca/ki. U realnosti ovo zapravo dovodi do povlačenja države iz svojih socijalnih uloga i ukidanja svih društvenih mreža solidarnosti i podrške.

6] 1950 UN *Unity* Rezolucija.

koji bi garantovali prava koja su u fokusu sopstvenom ideološkom svetonazoru. Zemlje zapadnog sveta promovisale su usvajanje **Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima**, dok su zemlje istočnog bloka radile na usvajanju **Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima**. Nakon usvajanja ova dva dokumenta, usvojene su i brojne druge konvencije koje se iz posebne perspektive bave pravima određenih grupa – žena, dece, osoba sa invaliditetom, lica koja se suočavaju sa pitanjima rasne diskriminacije i slično. Sva prava su garantovana jedinstvenim konvencijama, kao što je bila inicijalna ideja posle usvajanja Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima. Ovo je razlog više da se podela na dva pakta koji garantuju građanska i politička i ekonomska, socijalna i kulturna prava, posmatra pre svega sa aspekta incidenta u razvoju korpusa ljudskih prava.

III MERE ŠTEDNJE U SRBIJI

Od izbijanja svetske ekonomske krize i početnog ubeđivanja nadležnih ministara i drugih političkih lidera da je ova kriza naša razvojna šansa i da će velike kompanije preseliti svoje pogone u Srbiju zbog nižih cena, ekonomske stabilnosti ili povoljnih izvoznih aranžmana sa nekim državama dosta stvari se promenilo. Ipak, nije se promenilo shvatanje kako se boriti protiv budžetskog deficita ili sporog rasta bruto društvenog proizvoda. Ova borba svela se na smanjenje javne potrošnje, povećanje poreskih stopa, najavljene racionalizacije i sistematizacije i ograničavanje socijalnih davanja. Od 2012. godine, mere štednje postale su mantra koja se besomučno ponavlja po televizijskim emisijama, novinama, za skupštinskim govornicama i svuda gde je potrebno.

Nekoliko se primera mera štednje posebno ističe u Srbiji. Pre svega to je *usvajanje Zakona o privremenom uređivanju načinu isplate penzija* za koje je Ustavni sud utvrdio da je u skladu sa ustavnim garancijama, a koje je penzionerima smanjilo penzije i stečena prava. Zatim su tu još *povećanje poreza na dodatu vrednost*, koji je sa 18 povećan na 20 posto, *uvođenje prinudnog rada* za radno sposobne korisnike novčane socijalne pomoći koji se naziva *merama socijalnog uključivanja* a donosi ništa drugo do neplaćenog rada⁷ i diskriminacije najsiromašnijih. Tu je još i *oporezivanje socijalnog stanovanja i stanovanja izbeglica*

7] Važno je podsetiti da je socijalna pomoć ustavna kategorija koja nam pripada ako imamo problem da obezbedimo sebi minimum egzistencije. U tom smislu korisnici i korisnice socijalne pomoći ne dobijaju novac za ovaj rad već samo mogućnost da im se i dalje isplaćuje socijalna pomoć koja im ionako pripada po zakonu i u skladu sa ustavom.

i brojne druge mere kojima se namerava smanjiti budžetski deficit. Nekoliko je problema sa ovim politikama. One pogađaju najsiromašnije i one koji imaju najmanje moći u društvu, što se može ilustrovati anegdotom da onaj ili ona koji ne plati kartu u gradskom autobusu može da se suoči sa problemom da mu se ne izda pasoš ili lična karta, dok oni koji ne plaćaju poreze, doprinose i plate zaposlenima savetuju premijera o privrednom oporavku.⁸ Druga ne baš anegdota je da se deca koja boluju od retkih bolesti često leče prikupljanjem humanitarne pomoći putem SMS poruka, dok se istovremeno za cifru oko 160 do 180 miliona evra remontuju poklonjeni avioni kojima će vazduhoplovstvo leteti i „čuvati“ naše nebo od ljutih neprijatelja. Umesto tehnokratskih odluka o potrošnji novca na jačanje vojnih resursa, koje su donete iza zatvorenih vrata, neophodno je ponovo postaviti prioritete koji se odnose na trošenje javnog novca na socijalne usluge, posebno u slučajevima kada se suočavamo sa opštim trendom smanjenja socijalnih usluga države i uvođenjem mera štednje.⁹

Obaveze koje proističu iz Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima treba da se operacionalizuju kroz zakone i politike koje je usvojila Republika Srbija. Međutim, to nije slučaj, što ilustruju i uvedene mere štednje. U skladu sa čl. 2 (1), svaka država ugovornica ovog Pakta obavezuje se da „preduzima korake do maksimuma svojih raspoloživih sredstava [...]u cilju postepenog obezbeđenja punog ostvarivanja prava priznatih u ovom Paktu putem svih pogodnih sredstava”, uključujući tu naročito usvajanje zakonodavnih mera. Ekonomska i socijalna prava se ostvaruju progresivno, i najčešće na taj način što se donose zakoni i druge politike kojima se svim građanima i građankama omogućava da ostvaruju ova prava bez diskriminacije i u skladu sa načelima međunarodnog prava ljudskih prava. Propisivanje da se za socijalnu pomoć mora obavljati rad koji je neplaćen ili da se dodatno oporezuje socijalno stanovanje onim građanima i građankama koji su dobili u zakup socijalne stanove upravo zbog svoje stambene i socijalne ugroženosti, u potpunom je raskoraku sa ovim obavezama.

Prema odredbama Pakta, jedna od centralnih obaveza vlasti je da ne nameće i ne sprovodi retrogresivne mere u oblasti ostvarivanja ekonomskih i socijalnih prava. Ne mogu se uvoditi mere i politike koje će sniziti nivo dostignutih pra-

8] Alo, Privrednici ugostili Vučića, 5.7.2014, online: <http://arhiva.alo.rs/vesti/aktuelno/privrednici-ugostili-vucica/60236>

9] M Sepúlveda Carmona, *Alternatives to austerity: a human rights framework for economic recovery*, p. 47, u: A Nolan (ur.), *Economic, and Social Rights after the Global Financial Crisis*, Cambridge University Press (2014).

va, a mere prilagođavanja koje bi mogle uticati na ostvarivanje ekonomskih i socijalnih prava moraju se vremenski ograničiti. Pored toga, neophodno je obezbediti da ove mere budu proporcionalne, što mere koje pogađaju posebno ugrožene građane i građanke svakako nisu. Nadalje, ove mere ni u kom slučaju ne smeju imati diskriminatorni karakter, što se za pojedine sa kojima se suočavamo ne može baš reći.

Čak i da je moguće opravdati mere štednje koje imaju izuzetno negativne efekte po najugroženije, potrebno je pogledati na koji način se uštedeći novac troši – kako su postavljeni prioriteti u oblasti ostvarivanja ekonomskih i socijalnih prava, te da li novac odlazi na finansiranje usluga i servisa koji svima koriste ili na nešto drugo.

IV EKONOMSKA I SOCIJALNA PRAVA KAO MEHANIZAM BORBE ZA PRAVEDNIJE EKONOMSKE POLITIKE

Mehanizmi koji su na raspolaganju protiv gorepomenutih mera štednje i ostalih odluka koje utiču na ostvarivanje ekonomskih i socijalnih prava se mogu tražiti u dokumentima kojima su nam garantovana ekonomska i socijalna prava, pre svega u Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima. Svakim danom dobijaju se nove potvrde važnosti ovog dokumenta i njegove snage u pogledu sprečavanja povreda ekonomskih i socijalnih prava. Primera radi, prva odluka UN Komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava¹⁰ odnosila se na iseljenje podnositeljke aplikacije koje je usledilo usled nemogućnosti plaćanja stambenog kredita, a PAH¹¹ se od nedavno uključio u razmatranje mehanizama na koji način bi ova odluka mogla da utiče i na druge građane i građanke koji se suočavaju sa istim ili sličnim problemima. Potencijalno, jedan slučaj koji je rešen u korist žrtve hipotekarnih kredita, mogao bi da donese

---

10] UN, Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava *IDG protiv Španije*, predstavka br. 2/2014. U ovom slučaju, Komitet je utvrdio da je Španija povredila pravo na adekvatno stanovanje podnositeljke predstave time što je sprovela postupak njenog iseljenja bez omogućavanja da se ona obavesti o izvršnom postupku koji je vođen usled nemogućnosti redovnog plaćanja mesečnog iznosa stambenog kredita. Iako se u ovom slučaju Komitet najviše bavio proceduralnim aspektima iseljenja, njegov značaj je pre svega u tome što je prema procenama aktivističkih grupa u periodu od 2008. do 2012 u Španiji bilo oko 400.000 sličnih slučajeva.

11] Platforma koja se bavi borbom za osobe koje su pogođene naplaćivanjem bankarskih potraživanja iz vrednosti hipotekovane nepokretnosti - *Plataforma de Afectados por la Hipoteca*

---

promene u hiljadama i hiljadama drugih i da promeni živote isto tolikom broju domaćinstava koja strepe od prinudnih iseljenja.

Odluke koje donose ekonomisti o načinima na koji se krpe budžeti i smanjuju deficiti ni na koji način ne mogu biti odvojene od principa poštovanja ljudskih prava. Svaka odluka doneta u tom smislu mora biti doneta na način kojim se ostvarivanje ekonomskih i socijalnih prava, ali i drugih međuzavisnih prava, neće ugroziti. Da bi se to dogodilo neophodno je da građani i građanke svoju pažnju usmere kako u novčanike, tako i u procese donošenja odluka. Treba se fokusirati na postavljanje zahteva za transparentnošću u donošenju ovih odluka, obezbeđivanje participacije u njihovom donošenju, ali i jasnu kontrolu načina trošenja novca u skladu sa prethodno postavljenim prioritetima koji će u centar staviti upravo najugroženije i one čiji se glas najčešće ne čuje. U situaciji kada ovi zahtevi nisu saslušani i uspostavljeni kroz postojeće procedure, građani i građanke treba da zahtevaju radikalnije promene takvih nedemokratskih struktura, kako bi se napravio zaokret ka emancipatornim praksama i politikama zaista zasnovanim na pravima koja proklamuju. Pregršt je mogućnosti – protesti, alternativni modeli deljenja informacija, *grass-root* organizovanje, samoorganizovanje i mnoge druge. Na nama je da odlučimo koja opcija bi nam donela željene ishode.

Novac,

politika,

učenje

PARE NA SUNCE

*(O strategijama prikupljanja
i praćenja novca i politici iz toga)*

ŠTA JE CIVILNI SEKTOR?

Konglomerat hobističkih i interesnih udruženja, neformalnih i formalnih grupa okupljenih oko specifičnih ciljeva, u formi inicijativa, organizacija, zadruga, fondacija, mreža, sindikata, pokreta i raznih drugih oblika organizovanja, preživeli iz doba socijalizma kao udruženja građana, nastali kao *grass roots* reakcija na neki problem ili uvezeni u procesima pridruživanja EU – sve to čini civilni sektor. Popularno shvatan kao korektiv vlasti i javnog sektora, sve češće postaje njegova dopuna, ali ne u formi javno-civilnog partnerstva¹, koje je ovde praktično nepoznat pojam, već kao nedorasli supstitut javnom sektoru devastiranom merama štednje, privatizacijama i korupcijom. Ponekad se vidi i kao most između javnog i privatnog sektora, pokušaj pomirenja strukturno nepomirljivih pozicija, prvenstveno zato što javni sektor treba da služi podmirenju potreba društva² po netržišnim principima, dok je privatni sektor usmeren na stvaranje profita i posledično zadovoljenju potreba onih koji mogu da ih priušte po

---

1] Podrazumeva institucionalizaciju kolektivnog **donošenja odluka** i zajedničko **upravljanje** kroz stvaranje novih organizacionih struktura koje uključuju državno telo/tela i aktere civilnog sektora; ne može se svesti na nivo površnih/kozmetičkih javnih konsultacija, već zahteva konsenzus i deljenje odgovornosti u upravljanju među onima koji imaju udeo u onome što se događa.

2] Podrazumeva spektar potreba koje je potrebno zadovoljiti za vođenje dostojanstvenog života i stvaranje pravednog društva. U vidu socijalnih usluga, javne infrastrukture i javnih dobara javni sektor treba da osigura svakoj osobi u okviru određene države sve od osiguranog bezbednog stanovanja, preko zdravstvenih usluga, obrazovanja, osiguranog pristupa čistoj vodi, hrani, energiji, prevozu, čistom i bezbednom prirodnom okruženju, informacijama, do zaštite u slučaju kriznih situacija (bilo da su prirodne nepogode ili gubitak posla i sl.) itd.

tržišnim principima.³ Sve u svemu, civilni sektor nije homogen ni u jednom pogledu: ni u načinu organizovanja i principima rada, ni u politikama koje svesno ili nesvesno promoviše, ni u ciljevima i vrednostima. Ima onih koji su produžena ruka vlasti koja služi za ostvarivanje ciljeva vladajućih struktura na drugačijim frontovima od onih na kojima vlasti deluju u okviru institucija. Ima i onih koji iza svojih inicijativa kriju male porodične ili ortačke biznise koji obavljaju određene usluge i/ili peru ugled vladajućih struktura i/ili velikih kompanija. Ima i onih koji su se istinski okupili oko rešavanja gorućih problema u svojim zajednicama, što mogu biti kako progresivne, tako i retrogradne pozicije, zavisno od vrednosti i metoda okupljanja i delanja koje promovišu. Neki deluju na terenu – na ulici, u komšiluku, oko fabrika, po selima, drugi se bave teorijskim radom, treći zagovaranjima i javim politikama. Nekima su u fokusu specifične jasno izdiferencirane ciljne grupe (npr. žene koje trpe nasilje), drugi su usmereni na gradnju širih koalicija (npr. pokret za socijalnu pravdu). Dakle ima nas raznih. Reklo bi se pluralitet mišljenja i delanja, otelotvorenje demokratije. Ili možda ipak ne? Različiti akteri unutar civilnog sektora su ustrojani na razne načine i procesi donošenja odluka unutar njih dosta se razlikuju. Ovde takođe istražavaju problematične hijerarhije i odnosi moći koji koreliraju sa polaganjem prava na različite resurse (informacije, pozicije, novac, uključenost u razne strukture i tokove). Ko ima moć, ima i glas i razne benefite, nasuprot velike većine radilica koje se nalaze niže u hijerarhiji, makar ona bila i nezvanična.

Civilni sektor je i sam fragmentisan i podeljen čak i kada je reč o sličnim inicijativama, vrednostima i politikama. Jedna od najvećih zamki u koju je upao je izolovanost u niše i egzistiranje u „balonima“, gde su akteri civilnog sektora neretko nesvesni postojanja drugih aktera relevantnih za njihov rad. Opšta kakofonija zahteva i hiperprodukcija sadržaja usmerenih na razne strane (ka državi, široj javnosti, nekom konkretnom telu...) su upečatljive odrednice getoiziranog i unutarsebe uglavnom nekoordinisanog civilnog sektora.

U takvom unutrašnjem i spoljašnjem-kontekstualnom haosu, goruća, a skrajnuta pitanja su šta znamo o sebi i sistemu u kojem delujemo, kakve resurse imamo na raspolaganju i šta sa njima. Ova kompleksna pitanja svešćemo za potrebe kontekstualizacije i razumevanja kampanje KAKO DA SESTRE TO RADE NAJBOLJE na dimenziju učenja i dimenziju novca, iako su mnogo više od toga.

3] Tu nam niče i četvrti sektor ili podsektor u okrilju civilnog sektora – sektor socijalnog preduzetništva, koji je posebna priča i kojim se nećemo baviti ovde.

ODAKLE NOVAC CIVILNOM SEKTORU?

Novac je bukvalno svuda oko nas i svako fizičko i pravno lice može da donira i podrži različite inicijative od javnog začaja. Može, ali neće. Neki bi hteli, al im se ne da – zbog komplikovanih procedura, nepoverenja u organizacije civilog društva (OCD) ili nekog trećeg razloga. Usled nedovoljno raspoloživih domaćih sredstava, nije nelogično da značajan priliv za civilni sektor stiže sa strane, što u kombinaciji sa stigmatizacijom svih onih koji žele da promene nešto stvara plodno tle za narativ o „stranim plaćenicima“. Razne organizacije imaju razne izvore finansija. Ugrubo skiciran ekosistem donatora čine različiti međunarodni fondovi (najčešće EU fondovi), fondacije (mogu biti vezane za političke partije nekih evropskih zemalja, privatne, korporativne, one koje su izrasle iz zajednice/pokreta i dr.), kompanije (uglavnom one koje imaju CSR programe⁴), država i pojedinke/ci.

Međunarodne i nacionalne fondacije, kompanije, država i drugi politički akteri u civilnom sektoru pronalaze partnere za realizaciju svojih agendi i politika. Uglavnom je reč o pristupu *odozgo* gde se od organizacija civilog društva očekuje da odgovore na određene potrebe, da se prilagode dinamici i uklope u interese onih koji daju novac. Iako to na određenom nivou ima smisla, vrlo lako može skliznuti u zanemarivanje lokalnog konteksta i nametanje neadekvatnih rešenja, odosno ispostavljanje nerealnih očekivanja pred OCD u pogledu njihove učinkovitosti, a potom i ozbiljno zadiranje u autonomiju organizacija. Ima i donatora koji su vrlo senzibilisani za kontekst, razumeju domete rada OCD i trude se da pruže najadekvatniju moguću podršku, no njih niti ima dovoljno niti raspoložu velikim sredstvima. Navigiranje kroz ove izazove podrazumeva vaganje ka kom novcu se usmeriti i na koji način. Situaciju dodatno komplikuje što OCD nisu jedine u trci za sredstva, tu su i državne institucije koje se sve više okreću ka međunarodnim fondovima, usled stanjenih državnih budžeta ispražnjenih prodajom resursa koji su donosili budžetske prilive (državnih kompanija, infrastrukture, prirodnih resursa i dr.), korupcijom, subvencijama stranim investitorima i ostalim neoliberalnim merama. Postoje situacije zajedničkog učestvovanja državnih institucija i organizacija civilnog društva na određenim projektima, gde se nameću pitanja odnosa moći pri odlučivanju o projektnim aktivnostima, praćenju novca, distribuciji rada, preuzimanju odgovornosti i zasluga i sl.

4] Programi društveno odgovornog poslovanja

Takođe, OCD su nosioci i mnogih humanitarnih akcija gde se uključuju i pojedinke/ci (domaće stanovništvo i dijaspora) i poslovni sektor. Atraktivnost teme u datom trenutku i vidljivost problema, mogu privući značajne privatne fondove (korporativne ili fondacijske), uz određeno znanje iz fandrejzinga i posedovanje dobrih kontakata. Prema podacima Catalyst Balkans za 2016. godinu koji prati samo filantropska⁵ davanja, najviše akcija je podržano kroz masovna davanja građana na koja odlazi 36,8% svih filantropskih akcija, potom sledi poslovni sektor sa 31,7%, zatim pojedinci sa 17,7%, na kombinovane izvore sredstava otpada 8%, dok su privatne fondacije podržale tek 2,1% akcija u domenu filantropije. Iako su građani najčešći donatori, najviše sredstava se očekivano prikupi od poslovnog sektora - 45,4% ukupno poznate darovane sume, dok su donacije građana na drugom mestu sa 25,2% i potom slede mešoviti darodavci 19,5%. Dijaspora je doprinela sa 2,7% i to predstavlja značajan pad u udelu prikupljenog novca u odnosu na prethodne godine kada je pristizalo više sredstava. Donacije poslovnog sektora su, prema evidenciji Catalyst-a, u 41,7% slučajeva primile institucije, u 24,3% slučajeva porodice i pojedinci, a tek u 18,5% OCD. Teme za koje je poslovni sektor izdvajao najviše sredstava su zdravstvo 23,2%, marginalizovane grupe 22,7% i obrazovanje 16,1%. Masovna davanja građana su u najvećoj meri bila usmerena na porodice i pojedince/ke 45,3%, a u istoj meri na na OCD 24,5% i institucije 24,5%. Teme za koje su građani kroz akcije masovnog prikupljanja novca donirali su zdravstvo 40,3%, marginalizovane grupe 28,5%, smanjenje siromaštva 9,9%.⁶

Kako je postala popularna mantra da je **privatni sektor** motor ekonomskog razvoja (pitanje je kome idu benefiti tog razvoja i po koju cenu!), zgodno je pogledati kako se privatni sektor odnosi prema opštem dobru i koliko izdvaja za akcije od javnog interesa. Ovo je važno kada imamo na umu da privatne kompanije na čelu sa Privrednom komorom Srbije zahtevaju poreske olakšice i generalno umanjenje poreza za velike privredne subjekte, koji bi inače trebalo da se troši da održavanje javnih dobara, javne usluge i unapređenje životnog standarda stanovništva. Izdvajanje kompanija za aktivnosti civilnog društva uz uslov da im se smanje porezi u budućnosti bi učinilo samo medvedu uslugu civilnom sektoru koji bi poslužio velikim kompanijama da još slobod-

---

5] Ovde uglavnom ne spada rad civilnog sektora na podizanju informisanosti o određenim problemima, zagovaranje, pružanje određenih usluga u zajednici, (samo) obrazovanje aktivistkinja i aktivista i sl – te aktivnosti se finansiraju na drugačiji način.

6] Detaljnije na <http://www.catalystbalkans.org/DownloadFile.axd?strategy=contentitemdocument@fileName=902fbb65-b187-49a1-a5d6-a5a43ab2d000.pdf>

nije raspoložu profitom nastalim eksploatacijom jeftine domaće radne snage, korišćenjem subvencija i ustupljenih domaćih resursa po minimalnim cenama. Rezultat bi bio još manje novca u državnoj kasi od kojeg bi trebalo finansirati rešavanje sve većih socijalnih i ekonomskih problema. Novac koji bi privatni sektor donirao civilnom ni blizu nije u rangu poreskih izdvajanja za koje bi društvo ostalo uskraćeno. Dakle nalazimo se u situaciji trke prema dnu, gde nam se dalja liberalizacija⁷ prodaje kao idealno rešenje za probleme koje stvaraju ili kojima doprinose oni koji žele implementiranje takvih poreskih politika.⁸

Pored ovog političkog nivoa, za organizacije koje se odluče da prikupljaju sredstva i uspostavljaju partnerstva sa kompanijama važno je praćenje trendova: sa kime saraduju kompanije, u kom obliku, ko su im ciljne grupe i na koje teme su usmerene. Forum za odgovorno poslovanje koji na godišnjem nivou prati ulaganja kompanija članica je za 2015. godinu izvestio da je 18 kompanija članica Foruma podržalo 650 OCD na različite načine. OCD su bile strateški partneri u 59% akcija davanja. Pored novčanih izdvajanja samih kompanija, njihovi zaposleni su takođe donirali za različite svrhe pod okriljem kompanije, kao i eksterni stakeholderi koji su se odazvali na pozive kompanija. Dodatno se navode i *in-kind* donacije, odnosno nenovčana podrška kroz donaciju proizvoda, pro-bono usluga (92,5% svih *in-kind* donacija, što uključuje i volontiranje zaposlenih u različitim akcijama i programa usmerenim na određenu zajednicu), ustupanje prostora (7% *in-kind* donacija) ili donaciju opreme (0,5% *in-kind* donacija). Teme na koje su kompanije bile usmerene 2015. godine bile su obrazovanje (100%), inkluzija (78%), zaštita životne sredine (78%), humanitarna pomoć (72%), zapošljivost (72%), kultura i umetnost (61%), sport (53%), preduzetništvo (50%), ljudska prava (33%), zdravi životni stilovi (33%), aktivno starenje (11%) i druge teme koje su u tesnoj vezi sa osnovnim biznisom (6%). Distribucija podržanih ciljnih grupa je sledeća: 100% mladi, 83% deca, 78% OSI, 39% žene, 33% stari, 33% Romi i 20% ostali.⁹

7] Omogućavanje upliva tržišta u sve sfere društva, uključujući i upravljanje javnim dobrima i uslugama po tržišnim principima, uz maksimalno smanjenje poreza i minimalno intervenisanje države.

8] Tako recimo Kancelarija za saradnju sa civilnim društvom na svom sajtu afirmativno izveštava o Međunarodnoj debati o mehanizmu procentualnog poreskog oslobođenja i izdvajanja za OCD (iako suštinski nije reč o debati, već zagovaranju) – vidi više na <http://civilnodrustvo.gov.rs/vest/vest.37.html?newsId=759>

9] Više detalja na <https://odgovornoposlovanje.rs/nase-teme/merenje-i-izvestavanje/godisnji-upitnik>

Izdvajanje **države** za aktivnosti civilnog društva je posebno problematična priča, koja kreće od toga šta je posao države, a šta civilnog sektora i gde postoje mogućnosti za smisleni zajednički rad u vidu javno-civilnog partnerstva. Problem je što civilni sektor preuzima sve više uloge države iako nema kapaciteta da obezbedi zadovoljenje potreba celokupne populacije. Dakle umesto da civilni sektor bude dodatna podrška državi, ali i njen korektiv, u rešavanju društvenih problema, u mnogim sferama postaje njen loš supstitut za šta država izdvaja minimalno novca (iako nas desničarski mediji ubeđuju suprotno pompeznim naslovima gde tvrde da se za civilni sektor izdvaja koliko i za nauku, a nauka je jedna od najzapotavljenijih budžetskih tačaka). Sve češća su šuškanja u javnosti o osnivanju fantomskih nevladinih organizacija od strane ljudi bliskih vladajućim strukturama, koje na javnim konkursima finansiranim iz budžeta pakuje novac koji bi trebalo da ide organizacijama koje zaista rade u javnom interesu.

Dakle problema je bezbroj, ali postoje i razna moguća privremena/delimična rešenja. Pored razmatranja izvora prihoda, važno je i kakve strategije nam stoje na raspolaganju. Mogućnosti za prikupljanje sredstava su u tom smislu šarenolike: od starih proverenih od vrata do vrata ili licem u lice strategija, preko organizovanja različitih događaja u zajednici tokom kojih se prikuplja novac za neki cilj, do razvijanja partnerstava sa privrednim subjektima da dugoročnije ulažu u neki program, a sve popularnije su i kampanja putem društvenih mreža i specijalizovanih platformi za doniranje. Brošura *Alternativni izvori finansiranja – Vodič za fandrejzing* (Smart kolektiv, 2015.) daje uporedni pregled strategija za OCD analizirajući šta svaka od ciljanih javnosti voli, ne voli, koliko vremena nam treba da bismo ih angažovali, na kom nivou su značajni i u kojoj meri mogu da doprinesu. Tako je za **korporativne partnere** procenjeno da vole partnerstva koja su u skladu sa njihovim strateškim ciljevima, doprinose vidljivosti njihovog brenda i imaju vrednost za njihove klijente, partnere i zaposlene. Ipak, od kompanija nije lako dobiti novac, jer ga 1) nema previše opredeljenog za OCD, odnosno aktivnosti za zajednicu, 2) potrebno je biti na radaru onih koji unutar kompanije ili u njeno ime organizuju programe društveno odgovornog poslovanja (eng. CSR) i koji biraju partnere iz civilnog sektora prema svojim potrebama. Iskustva pokazuju da pojedinačni apeli kompanijama uglavnom ostaju zanemareni, posebno ako kompanija nema unapred razvijene mehanizme doniranja za takve slučajeve. Lokalna **zajednica** je često pristupačniji izvor sredstava, jer je bliskija problemu i nema komplikovanih procedura doniranja. Ukoliko se poznaju lokalne strukture, uticajne osobe i izabere dobar trenutak, a cilj iskomunicira na pravi način, nije preteško doći do sredstava za kratko-

ročne projekte. Ipak ovo nije izvor finansiranja na dugi rok, jer javnost ne voli prečeste apele za novac, posebno ako rezultati nisu vidljivi. Kao alternativa, postoji mogućnost uspostavljanja trajnih naloga za donaciju za koji se pojedinke/ci opredeljuju nakon što im se efektno predstavite na primer na donatorskoj večeri ili nekom sličnom događaju, gde imaju prilike da se detaljno upoznaju sa vašim radom. Nove tehnologije otvorile su mogućnost i onlajn prikupljanja sredstava kroz različite *crowdfunding* platforme gde je akcenat na uverljivoj priči i inovativnom pristupu. Ovo je takođe dobra opcija za podizanje vidljivosti, ali nije rešenje za dugoročno finansiranje.

ŠTA ĆE NOVAC CIVILNOM SEKTORU?

Svi traže pare. Kad vlasti sprovode neoliberalne politike i mere štednje, javni sektor se raspada i njegove uloge pokušava da preuzme civilni sektor koji nema potrebnih kapaciteta da podmiri potrebe celokupne populacije. Ipak, nešto mora da se uradi i za to je potreban novac. Da se obnovi škola, da se organizuje akcija odbrane bolnice od izvršitelja, za nečije lečenje, za popravku romske kuće koju su nacisti srušili iz obesti, za nabavljanje početnog kapitala za pokretanje zadruge/socijalnog preduzeća, za sterilizaciju i brigu o uličnim životinjama, za zagovaranje kontra neoliberalnih/seksističkih/rasističkih politika i mera, za istraživanje o posledicama privatizacije po radnike, za štampanje kvir poezije i tako u beskraj. Ove pare se ne dobijaju toliko lako.

S druge strane, nisu sve teme iste, kroz neke je lakše oprati ugled mutnih kompanija, biznismena i političara. Ako hoćete da „obnovite ili izgradite svetinju“ čiji poglavari itekako imaju para, tu je već situacija opuštenija. Para na paru ide. Ponekad i za neki dobar cilj, recimo zapošljavanje marginalizovanih grupa, možete dobiti takvu podršku, samo što je tu pitanje da li pristajete da vas finansiraju oni čije su politike ili zbog čijih su interesa sprovedene politike koje su dovele do toga da te iste grupe budu marginalizovane. Posebno je popularno i zgodno ako promovišete neku retorgradnu antimodernističku ideju, kao što je recimo ukidanje prava na abortus, naći će se neki „dobročinitelj“, da l' sa vrha, da l' iz senke, nebitno, koji će pod krinkom očuvanja nacije i tradicije podržati takve poduhvate. I tu je granica velikog i kontinuiranog novca. Za emancipatorno obrazovanje, stvaranje i unapređenje javnih prostora i ostale elementarne stvari eventualno se može dobiti kratkoročni projekat ili dugoročna sredstva ali na kašičicu.

ŠTA (NI)SMO NAUČILE O NOVCU?

Doći do novca za progresivne inicijative nije lak posao. Ukoliko se vaš rad ne nalazi na listi popularnih tema ili ne želite da izgubite autonomiju u radu pod pritiscima donatora, potrebno je dosta kreativnosti, veza i poznanstava i solidarnih poznanika da biste realizovali neku inicijativu i digli na noge organizaciju (održivost da ne pominjemo, to je u domenu mašte). Čak i oni prijateljski nastrojeni donatori, puni razumevanja za kontekst u kome funkcionišete, za vašu prekaru situaciju i posve zainteresovani za probleme koje adresirate, neretko nisu u mogućnosti da podrže mnoge značajne poduhvate. I šta onda? Čak i kada aktivistkinje i aktivisti pristaju na beskrajno volontiranje, postoje stvari koje moraju da se plate da bi se akcija održala/projekat sproveo: prostor se retko dobija džabe, pogotovo na duži rok, obično treba nahraniti ljude, odštampati materijale, obezbediti internet i struju, platiti razne dozvole, prijave, licence neophodne za realizovanje određenih aktivnosti i sl.

Prva stvar je jasno određivanje oko sopstvene politike: gde se traži novac, koji novac je prihvatljiv, a koji ne, do koje granice se prave ustupci, kako naša misija i vizija korespondiraju sa metodama prikupljanja novca i sl.

* * *

Pored razmišljanja odakle, kako i pod kojim uslovima dolazi novac, treba osvestiti i šta je taj novac. Novac koji dobijamo na ovaj ili onaj način nije nečije dobročinstvo u vidu volje da nam donira. Nije ni nečija službena dužnost. Novac je društveni odnos u koji je utkan nečiji rad i vrednost koju proizvodi svojim radom. Neke radnice i radnici plaćaju porez državi koja deo sredstava alocira civilnom sektoru kroz fondacije svojih partija (kao što je slučaj u Nemačkoj na primer) ili kroz otvorene javne konkurse u određenim oblastima (kao što u Srbiji neka ministarstva imaju konkurse za OCD). Novac je takođe i nečiji profit nastao radom radnica i radnika, koji je potom iz nebitno kog razloga vlasnik odlučio da delom usmeri u neku fondaciju za određeni cilj. Novac koji dobijamo za aktivnosti u civilnom sektoru je nastao otuđenjem od radnica i radnika kojima je oduzeta politička moć da donose odluke kuda da ide taj novac o kojem umesto njih (tj. nas!) odlučuje država, fondacije i neke individue na pozicijama moći. Novac je moć da odrediš kojim temama će se dati prostor i pod kojim uslovima, moć da se neke druge teme marginalizuju, zaborave ili stigmatizuju. Novac je moć da se da prostor progresivnim inicijativama kada treba vratiti po-

litičku ravnotežu ka centru, u situaciji kada ode „previše“ desno i da se povuče podrška istim tim inicijativama kao se „previše“ zaokrene ulevo.

Novac u rukama onih koji se predstavljaju kao neutralni/apolitični je sredstvo za perpetuiranje situacije i održavanje statusa quo. U rukama progresivnih i onih koji pretenduju to da budu je večita dilema vaganja između prioriteta, urgentnog reagovanja i dugoročnog ulaganja u promene. U rukama retrogradnih obično služi kao sredstvo za proizvodnju urgentnosti kojima se odvlači pažnja javnosti sa većih ekonomsko-političkih procesa koji razjedaju društveno tkivo.

Novac je pitanje borbe, pozicije, strategije i u krajnjoj instanci i kreativnosti, posebno kada se veliki donatori povlače iz nekog regiona ili polja delovanja. Takva je situacija na Balkanu, uz određene varijacije. Donatorski novac se dobrim delom seli u nerazvijenije krajeve i dalje kolonijalizovanog sveta, gde su konflikti eksplicitniji i gde se vidi potreba za demokratizacijom odozgo. Nama ostaje pitanje održivosti. Stoga ne iznenađuje da kada se neka tema ponovo javi na agendi donatora iz nekog razloga koji je usko vezan sa njihovim interesima „kod kuće“, civilni sektor pohrli da ga apsorbuje i uhvati trenutak. No tu nastaje ili opstaje problem, jer civilni sektor ne bi trebalo da bude „protočni bojler“, već stabilan i odgovoran društveni akter, dosledan u radu i usmeren na postepen i održiv rast, a ne na tektonske oscilacije u smislu obima rada, angažovanog ljudstva i alociranih sredstava. Neke situacije zahtevaju glomazne urgentne kratkoročne reakcije i angažmane, kao što je recimo masovni priliv izbeglica kojima treba olakšati život. Druge pak mogu dovesti do urušavanja poverenja korisnika i korisnika usluga onog trenutka kad masovna sredstva presuše, kada se opet zaborave nerazvijenija područja i vrati fokus na metropolu, kada se pootpuštaju skoro zaposleni kadrovi za koje više nema sredstava i redukuju ili ukinu novouspostavljene usluge. Strani donatorski novac ne može biti rešenje za socijalne probleme, već samo privremena podrška u iznalaženju dugoročnog sistemskog rešenja, ako donatori to dozvole. Pored korisnika, negativne posledice može trpeti i sama organizacija kada su politike donatora invazivne da se mešaju u interne procedure organizacije, zahtevaju potpunu kontrolu nad njenim radom i nadzor i nad aspektima koje ne finansiraju. Gubljenje autonomije organizacije znači pretvaranje iste u oruđe za sprovođenje tuđih interesa i usputno pretvaranje organizacije u „mali biznis“.

Kao alternativa ili makar most za premošćavanje kriznih situacija i iznalaženje rešenja za situacije koje nisu atraktivne za finansiranje nameće se *grassroots fundraising* ili finansiranje u zajednici. Svakako nije rešenje za sve probleme, ali

jeste opcija za podizanje vidljivosti na lokalnu i u povezanim krugovima, građenje solidarnih mreža, učenje o sebi i ciljnoj publici i reagovanje na mikro nivou. Iz tog razloga smo ušle u edukativno-kampanjski proces KAKO DA SE STRETO RADE NAJBOLJE. KDSTRN smo zamislile i kao mesto za učenje i o makro procesima, otvaranje pitanja zajedničkog interesa uz nadu da ćemo dopirati do što više ljudi sa kojima u budućnosti možemo da se zalažemo i za sistemske promene.

U OGLEDALU BUDŽETA

Budžet nije samo skup nekih računskih operacija, kalkulacija ili skup nekih brojeva, već kad govorimo o budžetu, mi pre svega govorimo o vrednostima, principima, konceptu rada jedne države, jedne organizacije, jedne/og pojedinke/ca.

→ **Zašto nam je bilo važno da se u okviru kampanje KAKO DA SESTRE TO RADE NAJBOLJE, između ostalog, bavimo pitanjem državnog budžeta i našim pravima da od države tražimo ono što nam pripada, da je pozivamo na odgovornost da budžetskim novcem raspolaže tako da odgovara na osnovne potrebe svih svojih građanki i građana, bez obzira da li smo poreski obveznici ili ne?**

Zato što struktura troškova u budžetu predstavlja ekonomske, socijalne i sve druge ciljeve odnosno politiku jedne države ili kako je italijanski državnik Minghetti svojevremeno govorio: „Pokažite mi budžet, pa ću vam reći kakva je politička, ekonomska i društvena struktura te države.“ Isto bi se moglo, kao što je već napomenuto, primeniti i na jednu organizaciju ili na kućni budžet jedne porodice ili pojedinca/ke.

Budžet je, dakle plan kako će se u određenom vremenskom periodu trošiti novac. Ono što je naša ideja kao pojedinca/ke ili neke udružene grupe ljudi, ono što želimo da sprovedemo u delo, je neraskidivo vezano za ono što se zove budžet i ako nešto „škripi“ u našoj ideji, gotovo sigurno će se reflektovati i u budžetu. Žargonom nevladinog sektora rečeno, narativni i budžetski deo ne mogu jedan bez drugog. Postoji set pitanja koja nam mogu olakšati testiranje ideje tj. da li je ono što želimo da postignemo pre svega jasno nama samima, a onda i drugima. Struktura je preuzeta iz novinarstva i odnosi se na tzv. *5W+H*, pravila pisanja potpune i jasne novinarske vesti:

WHO – KO?
WHAT – ŠTA?
WHEN – KADA?
WHERE – GDE?
WHY – ZAŠTO?
HOW – KAKO?

Kada uspemo da jasno odgovorimo na ova pitanja, trebalo bi da je jednostavno odgovoriti i na pitanje HOW MUCH – KOLIKO? nam je potrebno da bismo ostvarili/e to što smo zamislili/e i to ne uvek isključivo **novca**, nego i **vremena**, **ljudi**, itd.

Ova pravila važe i ukoliko nam je plan da okrečimo stan ili da menjamo svet. Neće se isto odraziti na kućni budžet činjenica da naše dete planira da studira u gradu u kom živimo ili na fakultetu udaljenom dvesta kilometara, da li će biti na državnom budžetu ili samofinansirajuće, imati mesto u studentskom domu ili ne.

Nije od presudne važnosti koliko imamo iskustva u planiranju i pravljenju budžeta. Ono što bi trebalo da važi za sve - i one koji prvi put prave budžet i one koji su to radili/e hiljadu puta, je *pravilo jednostavnosti, jasnoće i, koliko je moguće, preciznosti*. Na primer, ukoliko pravimo budžet za neki projekat, a nije nam jasno šta hoćemo da postignemo, nema tog budžetskog modela koji će nam pomoći ili s druge strane ne postoji toliko komplikovan model da nas onemogućí da našu jasnu ideju pretvorimo u konkretne cifre.

Neko ko, na primer, ima dugogodišnje iskustvo rada u fondaciji koja dodeljuje finansijsku podršku nevladinim organizacijama i grupama, pročitao/la je veliki broj aplikacija sa različitim projektnim idejama i primećuje eventualne nedoslednosti ili paradoksalnosti kojih nema u tzv. narativnom delu, a koje su vrlo često vidljive u predlozima budžeta – organizacije sa ekološkim principima rada koje budžetom predvide štampanje gomile promotivnog materijala; organizacije koje žele da ukažu na neodgovoran rad državnih institucija nadležnih za bavljenje problemom nasilja prema ženama, ali budžetom predvide honorar za socijalnog/u radnika/cu koji za platu koju uredno primaju, ne rade svoj posao. To može da otvori mogućnost za dijalog, jer često nam je potrebna refleksija da bismo stvari sagledali/e iz drugog ugla i da je, možda, honorar predviđen za socijalnog/u radnika/cu važno iskoristiti za obuku članica sopstvene organizacije. S druge strane, može da izazove i određeno nepoverenje, jer, kada nas

pitaju da nešto objasnimo u vezi sa budžetom, mi mislimo da neko proverava da li “muljamo” sa novcem, iako se, ustvari, (ili bi bar tako trebalo da bude) ne pita za novac sam, već pre svega za način razmišljanja.

Svedoci/kinje smo brojnih, tendencioznih i neopravdanih napada na određene nevladine organizacije (i to, gle čuda, uglavnom one koje su *prst u oko* vladajućem režimu, a ponekad i samom kapitalističkom sistemu) koji se najčešće sprovode kroz napade na njihov budžet ili konkretnije, deo budžeta koji se zove prihodi. To podstiče pitanje da li oni koji nijedan jedini dinar ne dobijaju od ove države, moraju da joj polažu račune? Da li im je obaveza da izveštavaju isključivo poreske obveznike npr. SAD, Velike Britanije, Nemačke iz čijih budžeta, na primer, dobijaju novac? Pitanje je svakako na mestu, a odgovor bi trebalo da je jednostavan - ukoliko je naš princip rada transparentnost¹ onda bi taj princip trebalo univerzalno primenjivati, bez obzira iz čijih budžeta novac dolazio. Čak je i dobro učiniti vidljivim koliko se tzv. „tuđeg“ novca ulaže u osnovno funkcionisanje ove države, tj. koliko novca nevladine organizacije ulažu da bi ova država uopšte funkcionisala. Iako nevladine organizacije ne bi trebalo da obavljaju ulogu servisa države i rade ono što je njena obaveza, kad je realnost već takva i država nefunkcionalna, onda je pošteno da ljudi to i znaju. Iako je državi da uz pomoć tabloida, prljavih kampanja i lažnih analitičara proglašava pojedine organizacije stranim plaćenicima, ali neće joj biti lako da objasni zašto od novca svojih građana/ki ne brine o njihovim bazičnim potrebama i pravima.²

I kada je naš kućni budžet u pitanju (ukoliko smo uopšte u mogućnosti da nekim novcem raspolažemo), važno je planirati ga kao svojevrstan otpor potrošačkom, kapitalističkom sistemu koji nas navodi da gomilamo viškove, kupujemo ono što nam ne treba, pravimo bespotreban otpad. Pojedina globalna istraživanja pokazuju da se jedna trećina proizvedene hrane baci. Ukoliko nemamo razvijen sistem reciklaže, mogućnost da hranu podelimo, životinju koju možemo da nahranimo ili baštu koju možemo da nađubrimo, hrana koja će završiti u smeću, dok veliki broj ljudi gladuje, je zločin.

1] Republika Srbija je dugo vremena koristila tzv. linijski model budžeta koji je bio razumljiv malom broju ljudi što je davalo veliku moć izvršnoj vlasti za eventualne manipulacije (prim.aut.)

2] Uz svest da su ogromna sredstva izvučena iz zemlje kroz privatizacije i razne malverzacije i da se javni sektor tendenciozno urušava merama štednje zahtevanih od međunarodnih finansijskih institucija, važno je istaći da se spinovanjima o „stranim plaćenicima“ u civilnom sektoru pomera pažnja sa odgovornosti onih na čelu države koji sprovode devastirajuće politike u skladu sa globalnim trendovima, a da onda posledice pokušava da sanira taj stigmatizovani civilni sektor ili bar jedan njegov deo.

Neosporno je da postoji odgovornost i onih koji budžet prave i onih koji budžet odobravaju (uz svest da odgovornost svih društvenih aktera ne može biti jednaka, jer ni posledice naših odluka to nisu). Neki ljudi prave tzv. internalizovani budžet, prilagođavajući ga onome što misle da bi odgovaralo onima koji budžet odobravaju. Dešava se da oni koji budžet odobravaju donose odluke koje ne prate zdrav razum – zamislite da želite da kreirate neku bazu podataka i želite da je učinite dostupnom široj javnosti, a oni kojima pošaljete svoj predlog, odluče da iz vašeg budžeta izbace troškove izrade softvera i veb sajta, što su praktično ključni elementi za realizaciju vaše ideje. Ili zamislite da vam iz budžeta izbace sve honorare, jer je u trenutku u kom živimo plaćeni rad obezvređen, iako je bez angažmana tih ljudi, ideju nemoguće sprovesti u delo. Ima onih koji vam neće odobriti troškove zakupa prostora u kom radite, dok istovremeno plaćaju visoke kirije za svoje udobne kancelarije; ima onih koji će se mnogo mešati u kreiranje vašeg budžeta, ali i onih koji su potpuno nezainteresovani. Dakle, ne postoji jedan jedini model, struktura ili pristup budžetu, čime bi se ovaj tekst mogao zaključiti onako kako je i počeo – budžet je pre svega ogledalo vrednosti i politike rada i života.

EKSPERIMENTALNO UČENJE KROZ KDSTRN

Politika učenja i lekcije iz prakse

Fondacije rade sa novcem, skupljaju ga, dodeljuju, ali skoro da uopšte ne rade na edukaciji svojih grantija i njihovih korisnica/ka o novcu. Nama je kao političkoj feminističkoj fondaciji važno da promišljamo sistem, razumemo društvene odnose u kojima funkcionišemo i strukture koje nas ograničavaju ili privileguju. Takođe nam je važno da učimo i istražujemo domete strategija u različitim situacijama. Stoga smo pozvale zainteresovane da nam se priključe u procesu učenja o politici i novcu, kao i o mogućim strategijama za njegovo prikupljanje, praćenje i usmeravanje. Na tom putu su nam pomogli Danilo Ćurčić, Boban Stojnović, Milena Vasić, Fahrudin Kladničanin, Radmila Miković, Branka Ćurčić i Mladen Jovanović koji su nas proveli kroz pravo – posebno ljudska prava i to ona potisnuta ekonomska i socijalna, kroz političke institucije, javne politike i mehanizme praćenja i kontrole javnog novca te kroz institucionalne i alternativne mehanizme uključivanja javnosti u procese donošenja odluka o novcu i drugim povezanim pitanjima. Od teorije do prakse i nazad pozabavile smo se i izvorima i strategijama za fandrejzovanje, kao i konkretnim znanjima iz oblasti budžetiranja akcija, a sve to uz razvijanje veština javnog nastupa i osvajanja prostora za nas i teme od javnog značaja.

AKO NE RAZUMEMO PROTIV ČEGA SE BORIMO LAKO MOŽEMO POSTATI DEO PROBLEMA

Pitanje javnog i privatnog novca značajno je čime god da se bavite. Tako smo u proces zajedničkog učenja ušle sa aktivistkinjama i aktivistima koje se

bore protiv nasilja nad ženama, trgovine ljudima, ljudskim pravima - posebno LGBTQ, radničkim, studentskim i pravima osoba sa invaliditetom, ekonomskim osnaživanjem žena i socijalnim preduzetništvom, umetnošću, društvenom teorijom, obrazovanjem, politikom, očuvanjem i osvajanjem javnih prostora. Bilo nam je jasno da različita iskustva, interesovanja, političke pozicije i krugovi u kojima se krećemo predstavljaju izazov pri prenosu znanja, ali ujedno i vredan prostor za učenje između starijih i mlađih generacija, onih koji rade u okviru institucija i onih iz formalnih i neformalnih kolektiva u okviru civilnog sektora, onih koji imaju jasnu političku poziciju i onih koji su mislili da to nije bitno. Zbog toga smo želele da otvorimo diskusiju kroz bazične teorijske inpute, ali i da stvorimo opuštenu i razigranu atmosferu.

Mnogi ljudi ne vole teoriju. Ima i onih koji ne vole praksu. Ne morate da volite ni jedno ni drugo ali je važno da ih uzmete u obzir. Ne morate da budete ekspertkinja u svemu, ali je važno da se elementarno oslušne i razume i jedno i drugo, da bi smo mi koji smo fokusirani na teoriju i mi koji smo fokusirani na praksu mogli koordinisano da doprinosimo pozitivnim i dugoročnim promenama. Bez toga akcijamo i teoretišemo u svojim zatvorenim samozaljubljenim balonima, besni na druge što nas ne razumeju/ignorišu i nerefleksivni prema sopstvenoj poziciji i pristupu. Zbog toga smo postavile teorijski okvir koji nam daje uvod u sistem društvenih ekonomskih i političkih odnosa, istorijat ljudskih prava i njihovu ekonomsku i političku pozadinu, funkcionalne i disfunkcionalne mehanizme kontrole vladajućih struktura i pozivanja na odgovornost u odnosu na naš novac. Nakon toga smo prebacile fokus na nas, naše mogućnosti, domete, opasnosti koje nam prete u potrazi za finansijama za naše aktivnosti i moguće strategije. Sve to je zaokruženo u celinu konkretnim veštinama sastavljanja budžeta i upravljanja sopstvenim telom i glasom kada komuniciramo naše stavove, potrebe, ciljeve i upućujemo pozive ili zahteve za finasijsku i svaku drugu podršku. Na ovaj način smo želele da razbijemo začarane krugove „akcijašenja“ i „salonašenja“ i odemo korak dalje od organizovanja reaktivnih akcija na neki društveni problem, bez da se razume šta je širi kontekst, gde smo mi strukturno u njemu, koji su negativni efekti našeg pristupa, koji su uopšte efekti na kraći i duži rok – da li postajemo deo nekog problematičnog/prividno apolitičnog narativa, da li doprinosimo normalizaciji statusa quo, da li razvodnjavamo problematiku, da li zamagljujemo i skrećemo pažnju sa pravih uzroka problema i sl.? To su teme koje ostaju za razmišljanje.

NIJE DOVOLJNO DATI LJUDIMA ALATE ZA RAD

Nakon prvog druženja pokrenule smo Zajedničku kupus bazu resursa na onlajn drajvu. Reč je o bazi ideja, materijala, kontakata i svih drugih resursa koji nam u nekom trenutku mogu biti korisni u aktivističkom radu i ličnom i kolektivnom obrazovanju. Svako je mogao da je dopunjava resursima za koje smatra da mogu biti korisni drugima da se upoznaju sa datom oblašću - važno je samo da budu razumljivi i nekome ko nije iz date oblasti. Označavanjem resursa, događaja i kontakata po oblastima svako je mogao da se bazično upozna sa datim poljem i nađe smernice za dalje istraživanje. Ovo je trebalo da bude alat za lično i organizaciono učenje i svako je mogao da ga deli sa saradnicama/cima. Baza nije zaživela (bar ne još uvek). Par ljudi je prošlo kroz *sheetove* sa resursima i prvu turu unetih materijala, ali novih inputa nije bilo. Više stvari možemo pretpostaviti iz toga. Moguće je da ljudi nisu navikli da održavaju i koriste ovakve zajedničke resurse. Zajednički rad na nečemu i zajedničko učenje traže da odučimo neke ranije navike i promenimo način komunikacije i angažovanja. Usled raznolikosti grupe moguće je da ljudi nisu sigurni da li su neki sadržaji previše radikalni, previše zahtevni ili pak bazični i da kao takvi ne bi bili zanimljivi ostalima. Manjak informacija o interesovanjima drugih ljudi u grupi znači i da nemamo *hint* šta je ono iz našeg znanja i iskustva što bismo mogli podeliti sa drugima i kako će oni razumeti taj čin našeg deljenja (da li kao hvaljanje, nametanje i sl.). I najvažnija stvar: alat isporučen „odozgo“, čak i kad je napravljen sa najboljom namerom, ne služi ničemu ako ne znamo šta ljudi u grupi hoće, neće, za šta imaju ili nemaju vremena, u kojoj formi i u kom trenutku. Iako je napravljena tako da pokrije razne teme i aktivnosti kojima se bave ljudi iz grupe, koje su sami pominjali ili za koje su pokazali interesovanje, to i dalje ne znači da će poslužiti svrsi – da izađemo iz svojim malih aktivističkih najčešće *single issue* „balona“ i uputi nas na povezane borbe, sadržaje, mogućnosti za rad i saradnice/ke. Dobra stvar sa bazom je što stoji onlajn i ako nekome zatreba u nekom trenutku uvek može da dođe do nje. No ako hoćemo da budemo iskrene prema sebi, važno je da odemo dalje od donatorskog izveštavanja gde možemo reći da smo u procesu edukacije lansirale alat za učenje i saradnju, koji se može dalje širiti i unapređivati, što vrlo lepo zvuči ali ne znači ništa. Treba uzeti u razmatranje par stvari:

- Koje **potrebe** treba da zadovolji alat koji nudimo i u kom **trenutku**?
- Koji bi bili **motivi** nekoga da ulaže u zajednički alat/poduhvat?
- Kako pored „ja“ **perspektive** integrisati i perspektivu onih na koje su usmerene naše aktivnosti – napraviti prelaz od „ja radim ovo zato što

to tebi treba“ ka „hajde da vidimo kako ti vidiš situaciju, kako je ja vidim, šta nam treba i šta je smisleno da se uradi povodom toga“?

- Kako učiniti da ljudi različitih interesovanja, navika, raspoloživog vremena nađu **svrsishodnost** nekog alata i **posvete** se njegovom daljem razvijanju?
- Na koji način **predstaviti korisnosti** novih alata/metoda rada?

Ova i povezana pitanja stoje nam sada kao smernice za dalji rad. Pored toga važno je da razumemo kako ljudi uče, istražuju, razmenjuju informacije, prave lične biblioteke i baze podataka. Iz toga proizilazi da ne možemo od svih ljudi očekivati da uče na isti način, razmenjuju informacije i doprinose procesu učenja.

KAKO RADIMO JE PODJEDNAKO VAŽNO KAO I ŠTA RADIMO

Jedna stvar je kakve sadržaje nudimo ljudima i koja znanja želimo da podelimo ili steknemo. Druga stvar je način na koji tome pristupamo. Pod time se misli kako biramo ljude od kojih očekujemo da nam prenesu znanja, kako komuniciramo, za kakav prostor se opredeljujemo i šta radimo sa tim prostorom, kako se hranimo tokom zajedničkog rada, kako delimo uloge itd. Imajući sve to na umu, vodile smo računa da prostori za rad i prenočište tokom edukacije budu pristupačni osobama sa invaliditetom, da podržimo socijalno preduzeće Begel Bejgel naručivanjem hrane od njih, da ima dovoljno prostora i vremena za razgovor, kritičku refleksiju o dobijenim informacijama, senzibilisanje i samih predavača/ica za kritičku feminističku optiku (ukoliko nisu bili senzibilisani) te da ne ostavljamo nered u prostoru iza nas i da rasporedimo preostalu hranu, a ne da je bacamo. Siguran, inkluzivan i kreativan prostor, kao i vođenje računa o ekološkom otisku¹ koji ostavljamo važni su i tokom formalnog i tokom neformalnog dela. Nije dovoljno da samo zahtevamo nečiju odgovornost, ako se i same ne ponašamo odgovorno prema drugima, kao što nije u redu da očekujemo od drugih da podrže naš cilj ako same nismo otvorene da čujemo za šta se drugi ljudi zalažu i prepoznamo koje su nam zajedničke borbe i prostori za saradnju.

1] Ekološki otisak je mera uticaja na prirodno okruženje i poredi se sa biokapacitetom planete. Uzima u obzir utrošene resurse i proizveden otpad, a nastaje kao rezultat određenih načina proizvodnje – distribucije – upotrebe dobara/proizvoda i odlaganja/recikliranja/uništenja.

Srednja ocena organizacije je 5. Ljudi su bili oduševljeni načinom na koji je sve organizovano, organizacionim timom i odabirom hrane. Skoro svi su bili zadovoljni i odabirom prostora, kao i prisnom atmosferom koju su imali sa organizacionim timom. (Evaluacija I seminara)

* * *

Kako nešto radimo je pitanje koje u sebi sadrži i našu informisanost o temi, ljudima sa kojima radimo i kontekstu u kome delamo, a takođe i spremnost da kritički promišljamo naš rad. Nisu retki primeri da se na neki problem uporno pokušava odgovoriti pristupom koji niti sanira situaciju, niti targetira uzrok problema. Organizacije i ljudi su skloni rutinskom reagovanju na problem koji uporno opstaje. Stoga činjenica da neko nešto radi dugi niz godina ne znači da zna kako to treba raditi (iako to nije jedini mogući razlog zašto značajniji rezultati izostaju, posebno kada se radi o sistemskim i strukturnim problemima koje ne može da reši izolovan društveni akter). Dodatan faktor predstavlja brza promena konteksta koja nameće permanentu potrebu za sticanjem novih veština i znanja koje inkorporiramo u naš rad. Balans između *stare dobre teorije* i svesti o toku određenih borbi s jedne strane i otvorenost za nove pristupe u radu s druge strane nameće se kao razuman pristup. Međutim, zavisno od oblasti rada češća su zakrljivljavanja ili čak zacementiranost na jednoj ili drugoj strani. Stoga smo smatrale da je neopravdano da očekujemo bilo od polaznica bilo od edukatorke/a da podjednako barataju i teorijskim i praktičnim znanjima, kao i tradicionalnim i *inovativnim* metodama rada. U tom ključu smo birale edukatorke i edukatore, kao i teme: razumeti kontekst, istorijat, strukture i mehanizme, ali i pozabaviti se praktičnim primerima i veštinama. Dodatna dimenzija pored teorije i alata sa kojima smo se upoznavale i analizirale bila je i telesnost, odnosno fizičko pozicioniranje nas u tom kontekstu, zauzimanje stava i osveščivanje načina na koji komuniciramo. Kao jednu od poruka možemo istaći da je posebno za aktivistkinje koje žele da skrenu pažnju javnosti na neki problem, da budu vidljive, razumljive i podržane važno da dobro razumeju sa čime se suočavaju, ali da znaju to i da prenesu onima koji nemaju ta znanja i senzibilitet.

USPEŠNOST PROGRAMA/AKTIVNOSTI NE MOŽE SE PROCENJIVATI SAMO NA OSNOVU ONOGA ŠTO NAM UČESNICE/I KAŽU

Pisane evaluacije i formalni i neformalni razgovori sa polaznicama/cima raznih programa postali su stvar rutine kada je reč o evaluiranju rada organizatora/pokretača. Ako nam cilj nije da ispoštujemo formu, već i da razumemo te informacije, onda se valja zapitati:

- Šta nam ljudi govore u evaluaciji? Da li su nečije pohvale odraz nečije neinformisanosti o temi, pa svaku novu informaciju prihvataju sa oduševljenjem? Da li nečije sugestije za unapređenje rada proizilaze iz realno promišljenih potreba i mogućnosti te osobe da sudeluje u modalitetu koji predlaže ili piše sugestije čisto da bi ispoštovala formu, bez da je razmislila da li je taj predlog izvodljiv? Da li su šturo popunjeni evaluativni upitnici posledica nečije konciznosti ili lenjonosti, nemanja mišljenja i nezainteresovanosti ili potrebe da se utisci slegnu?
- Šta utiče na njihove odgovore? Da li nam pišu samo ono što želimo da čujemo iz kurtoazije, jer žele da neguju dobre odnose, jer im je tako lakše? Da li nam daju konstruktivne kritike jer su imali dovoljno vremena da isprocesuiraju dobijene informacije i utiske i jer im je važno da doprinesu programu? Da li nas neutemeljeno kritikuju jer ne razumeju celokupnu logistiku iza programa, jer ne razumeju važnost teme i metodologije za njih ili ih je nešto vanjsko omelo u praćenju/učestvovanju i stvorilo pogrešnu sliku o programu?
- Šta dalje radimo sa informacijama dobijenim tokom evaluacije? Da li nam služe samo za izveštavanje ka donatorima i drugim zainteresovanim stranama ili ih koristimo i za interno učenje i promišljanje našeg rada? Da li koristimo te informacije pri razvijanju novih programa? Da li su nam one smernice za traganje za različitim modalitetima rada i procenu njihovog učinka?

Kada smo analizirale uspešnost KDSTRN gledale smo nekoliko stvari:

- **Zadovoljstvo** učesnica/ka: svi odgovori su odražavali zadovoljstvo učesnica/ka seminarima;

- Da li su stekli nova **znanja**: pored toga što su se mnogi prvi put pozabavili temom javnog i privatnog novca na ove načine, posebno nam je bilo drago da čujemo da su razvili veštine i znanja kojima i sami mogu da dolaze do novih informacija;
- što nam dalje govori da postoji **interesovanje** za ovu temu i anagažovanje oko praćenja javnog novca, kao i za *grass roots* mobilizacije zajednice da finansijski podrži neki cilj od javnog značaja.

Takođe, treba biti korektan i priznati da pozitivne povratne informacije i deklarativna zainteresovanost nisu garancija da program ima značajan uticaj na duži rok. Ljudi su skloni da traže više prostora za interakciju, dinamičnije metode rada, više primera iz prakse, a da kada dođu u situaciju da sve to pretoče u praksu ne budu (dovoljno) angažovani. Razloga je opet mnogo: prvobitni entuzijizam može da splasne, životne okolnosti se mogu promeniti pa neko usled egzistencijalnih i drugih pritisaka više nije u mogućnosti da se bavi datom temom, nedostatak ličnih veština da ono što zagovaramo i sami primenimo u praksim kao i odsustvo samorefleksije tako da se ne razmišlja o tome da i sami imamo odgovornost da se nešto desi.

NIJE DOVOLJNO DA NAM SE NEŠTO SVIĐA DA BISMO SE ANGAŽOVALI NITI SE ANGAŽUJEMO SAMO AKO NAM SE NEŠTO SVIĐA

Ljudi koji se prijave za neki program su najverovatnije **zainteresovani** za datu temu ili smatraju da će im biti **korisna** za nešto. Češće se prijavljujemo za one programe čije realizatore cenimo iz nekog **razloga**. Nije neobično ni prijaviti se za učešće u nečemu da bi bila/o na radaru onih koji organizuju ili drugih učesnika/ka. Razloga je mnogo i treba ih imati u vidu kada se postavlja i realizuje program, jer iz njih proizilaze i očekivanja ljudi: da nauče nešto, upoznaju ljude od kojih dalje mogu da uče, nađu potencijalne partnere za svoje aktivnosti, da upoznaju scenu, nabace referencu i sl.

Drugi faktor koji utiče da li će neko da „zagrize“ za temu/cilj je **predznanje** i **brzina učenja**. Neki žele pregled opštih trendova i razumevanje konteksta, drugi žele fokus na specifičan problem. Jedni će hteti dosta informacija i natuknica za dalje istraživanje, a drugi korak po korak od bazičnog ka složenijem. Ukoliko imate šarenoliku grupu i važno vam je da se svi ti ljudi okupe oko date

teme, prihvatite da nećete moći da pomirite ove suprotstavljene potrebe. Ali to ne znači da treba da ih ignorišete, već da stvorite prilike da se svako oseti dobrodošlim u tom prostoru i da ne gubi vreme. Kada razumemo da svako na neki način može doprineti temi i zajedničkom cilju, onda je manje bitno šta već znamo, već kakav potencijal imamo u zajedničkom radu, na kojim sve frontovima možemo datu temu učiniti vidljivijom, koga još možemo uvući u priču i sl.

Svi/e su naveli/e da su naučili/e nešto novo. Velika većina učesnika/učesnica je navodila da im je najkorisnije bilo da saznaju da imaju pravo da traže informacije od javnog značaja. Takođe navodili su da im je i predavanje o korupciji, novcu i politici bilo veoma korisno. Teme koje su još navodili su: politička naspram socijalnih prava, budžetski proces, javni novac, participacija u lokalnim zajednicama. (Evaluacija seminara)

Nakon druge radionice fokus smo prebacile na praksu, predajući kormilo samim učesnicama i učesnicima. Prva prilika za animiranje javnosti bio je Delikatesni ponedeljak u KC Grad: KAKO DA SESTRE TO KUVAJU NAJBOLJE. Pored podizanja vidljivosti edukativnog programa to je bio prostor i za predstavljanje aktivnosti polaznica/ka kampanje: ulični aktivizam, muzika, predstavljanje intervju a o radnim pravima žena i projekcija filmova o iskustvima osoba sa invaliditetom. Dobre vibracije bile su uvertira za dalje poduhvate. Polaznice/i su podeljene u grupe u kojima treba da osmisle i organizuju fandrezing događaj. Jedna grupa prikupljala je za neko opšte dobro koje sami odrede, a druga za neki od programa RŽF. Pored razvijanja i testiranja veština, želele smo da ukažemo i na različit kontekst i izazove pri skretanju pažnje na određenu društvenu potrebu. Ispostavilo se da bliskost sa temom nije presudan faktor pri motivisanju ljudi da se angažuju. Različiti tipovi ličnosti, pritisnutost da se bude na hiljadu strana i šarenolika interesovanja očekivano dovode do toga da postoje ljudi koji „vuku“ stvar i oni koji prate ili čak zabušavaju, no ukoliko su motivacija i odgovornost prema grupi na visokom nivou lako se uspostave odnosi saradnje i podržavanja iz kojih se rode dobre ideje i gde koordinacija teče prilično glatko. Nasuprot tome, neujednačena motivacija i maglovita ideja u kombinaciji sa nedostatkom koordinacije lako rezultuju osipanjem grupe, nepreuzimanjem odgovornosti za svoj deo posla i lošom atmosferom. Pokazalo se da svaka grupa, bez obzira na iskustvo članica i članova, zavisi od dobrog koordinatora koji sistematično pristupa procesu organizacije, ali zna i da improvizuje kada je potrebno. Nemojmo se zavaravati, nečije godi-ne aktivizma nisu nikakva referenca, način rada i odnos prema kolektivu su ključne stvari. Druga važna lekcija je da tokom refleksije o aktivnostima treba

uzeti u obzir i neplanirane rezultate. Tako su nakon grupe koja je prikupljala novac za program stipendija Žarana Papić ostali sjajni promotivni materijali koje možemo dalje distribuirati u različitim kontekstima. Reč je o plakatima i nalepnicama sa likovima feministkinja i narodnih heroina sa ovih prostora sa citatima iz njihovih života, uz prateće poruke usmerene ka današnjoj omladini. Sjajan dizajn otvara pregršt mogućnosti za dalje korišćenje ovih materijala i nadživljava samu akciju prikupljanja novca za koju su prvobitno bili namenjeni. Druga grupa je napravila mostove ka zajednicama roditelja i ljubitelja životinja i „osvojila“ nove prostore za neke buduće aktivnosti. Sve ovo su neprocenjive dodatne vrednosti, koje pored prikupljenog novca i stečenog znanja potvrđuju smislenost ovakvih programa i aktivnosti.

NEMA JEDNOSTAVNOG REŠENJA, SVE JE EKSPERIMENTISANJE I UČENJE

Okupljanjem šarenolike ekipe smo pored otvaranja problematike novca i finansiranja društveno korisnih poduhvata htele da damo doprinos i povezivanju organizacija, grupa i pojedinki. Dok je drugi cilj lakše ostvariv, iznalaženje odgovora za sva pitanja koja smo postavile tokom zajedničkog učenja je teži proces. Ne može jedna organizacija ili grupa ljudi podići nivo finansijske i političke pismenosti ni civilnog sektora a kamoli šire populacije. Ovo su teme koje bi trebalo da budu deo formalnog obrazovanja (ha!), a ne ostavljene civilnom sektoru, kao i mnoge druge stvari. No tako je kako je, ostaje nam da nastavimo da trčimo, radimo, mislimo, delimo i povezujemo se kako bi dobra teorijska potkovanost jednog dela civilnog sektora i solidni inovativni pristupi drugog dela dobili svoj pun smisao i imali nekog konkretnog efekta.

To be continued...

Lskustva

iz ugla organizatorke-učesnice

Zašto je kampanja KAKO DA SESTRE TO RADE NAJBOLJE potrebna svima nama

Koja je tvoja uloga u KDSTRN?

S obzirom na to da sam tokom kampanje učestvovala kao deo radnog tima i ujedno bila i posmatračica, pristupam iz subjektivnog ugla osobe koja je tek počela da stiče znanja o radu fondacija, novcu i filantropiji. Kao asistentkinja bavila sam se logistikom, finansijama i organizacionim učenjem kroz monitoring i evaluaciju. Konkretnije, saradivala sam sa kolegicom koja se bavila budžetom, tražila sam adekvatne lokacije za održavanje događaja, brinula o refundaciji putnih troškova učesnika i učesnica, pomagala oko kampanje na društvenim mrežama, pravila spiskove i tabele sa potrebnim informacijama, brinula se o potrebama učesnica/ka, kao i gostujućih predavača/čica, vodila računa o prostoru, da sve funkcioniše tokom sastanaka, a nakon događaja obrađivala evaluacije. Dakle, trudila sam se da uhvatim različite aspekte organizacije, od pripreme, preko realizacije, do kreiranja sadržaja koji nam ostaju nakon kampanje.

Kako ti vidiš kampanju, šta je novo donela?

Kampanja KAKO DA SESTRE TO RADE NAJBOLJE (KDSTRN), koju je osmislila i organizovala Rekonstrukcija Ženski fond, sastojala se iz tri dela. Teoretskog, radioničarskog i praktičnog. Okupila je učesnike i uče-

snice iz Beograda, Smedereva, Niša, Zrenjanina, Šapca, Novog Sada i Pirola sa ciljem da informiše građane/ke o javnom i privatnom novcu, kao i da doprinese razvijanju donatorskog duha, odnosno građanske filantropije.

Naizgled nam sve ove informacije deluju poznato, jasno nam je da postoji neki javni novac kojim raspolažu institucije, neki privatni kojim raspolažemo sami i da tamo negde postoje neki ljudi koji se bave fandrejzingom i doniranjem novca. Međutim, tokom edukativnog dela kampanje shvatila sam da nije baš tako. Istina je zapravo da mi kao obični građani/ke, znamo veoma malo o tome gde se troši državni novac, a ni informacije o tome nam nisu direktno dostupne. Ako u Gugl pretraživaču ukucate: „Novac od poreza Srbija“ ili „Državne pare“ velika je verovatnoća da će vas zadržati gomila manje značajnih informacija, jer je ono što želite da ukucate kako biste stigli do informacije koja vas interesuje: „Zakon o budžetu Republike Srbije 2017. godina“. Da biste došli do informacije, morali ste da imate informaciju koja njoj prethodi, a upravo su takve informacije dobijali učesnici/ce kampanje KDSTRN. I kada konačno otvorite tu, za mene, običnu građanku, dosta konfuznu tabelu, videćete informacije o planiranom budžetu države. U moru sterilnih informacija naići ćete i na jednu zanimljivu koja se tiče pozajmice Republici Turskoj, čija je vlada i propaganda trenutno dosta problematična ljudima koji se bore za ljudska prava, protiv nasilja i diskriminacije. Protekla problematična dešavanja u Turskoj ticala su se hapšenja novinara i gašenje medijskih kuća koji su izveštavali o problematičnim potezima režima, tj. protiv tamošnje aktuelne vlasti, kao i hapšenje civila koji su protestovali zbog sumnje u legitimitet parlamentarnih izbora na kojima je pobedu odneo Redžep Tajip Erdogan i time dobio apsolutnu vlast u toj državi. Naša pozajmica Turskoj iznosi čak 16 miliona evra, što je dosta čudno s obzirom na to da smo manja i ekonomski slabija država. Pitanje koje se nameće jeste zašto bi ovo trebalo da nas interesuje. Odgovor je jednostavan, pa tamo ide naš novac. Onaj koji je država dobila oporezivanjem građana i građanki i koji treba da troši u našem interesu, jer novac od poreza predstavlja sredstvo za zadovoljenje potreba građana/ki. Međutim, vladajuće elite nas medijskim spinovanjem ubeđuju da taj novac baš treba da služi za privlačenje stranih investitora, kupovinu i gradnju često nepotrebnih objekata i pozajmice tipa ove navedene.

Glavna problematika onoga što je kampanja KDSTRN pokušala da osvesti jeste ta prividna binarnost država – građanin/ka. Iako smo neretko u sukobu sa državom i često stojimo nasuprot nje, odnosno nasuprot onih koji njome upravljaju na problematičan način, situacija je takva da smo mi zapravo međuzavisni. Država prikuplja naš novac i kasnije taj novac raspoređuje, bez da nam ponudi transparentne informacije o tome. Građani i građanke, nažalost, nisu u situaciji da odlučuju gde će novac ići, ali je veoma važno da se informišu, kako bi kroz posedovanje tih informacija bili u stanju da prate tokove državnog novca i dublje zađu u javnu budžetsku građu. Pored informacija koje su građanima i građankama potrebne kako bi se dalje informisali o javnom novcu, učesnici/ce su tokom edukativnog dela kampanje stekli/e znanja o korupciji, javnim prostorima, učešću javnosti u donošenju odluka, ljudskim pravima i pravu na informacije od javnog značaja. Ovo poslednje pravo je većina u svojim evaluacijama navodila kao nešto što im je bilo najinteresantnije i najvrednije što su saznali. Nažalost, većina od njih 23, nije posedovala znanja o tome da imaju Ustavom garantovano pravo da od države traže informacije koje se tiču svih nas. Putem primera i kroz zajedničku analizu i diskusiju uvideli smo da transparentnost nije nešto čime se naša država može pohvaliti i da građani i građanke nisu naučeni i obavešteni o tome da imaju prava na informacije od javnog značaja, niti su upoznati sa procedurama dobijanja tih informacija.

Lično mi se veoma dopao koncept cele kampanje, jer su učesnici/ce nakon teorijskog dela imali praktični/radioničarski deo tokom koga su učili kako da nastupaju u javnom prostoru kada žele da traže novac. Problemi su se mahom ticali treme i javnog istupanja, jer smo vaspitani tako da se ne ističemo i da ne talasamo, a zbog takvih stavova i loše neverbalne komunikacije možemo dobiti negativan odgovor od potencijalnih donatora. Tokom kampanje radili smo na tome da izmenimo svoja gledišta kada su donatori u pitanju. Kroz diskusiju i predavanja smo prešli put od stereotipnog posmatranja donatora kao osobe/organizacije pred kojima kao veoma „mali“ stojimo i molimo za novac do toga da mi donosimo dobru aktivističku ideju i da pozivamo one koji poseduju resurse koji nam nedostaju da zajedno tu ideju realizujemo.

Kako je izgledao tvoj proces učenja tokom KDSTRN?

Tokom rada u RŽFu upoznala sam se sa različitim procesima rada, uvidela da je razvijanje lokalne filantropije veoma bitno i da novac koji će recimo otići u fond za stipendije Žarana Papić ne mora uvek dolaziti sa strane od nekih većih fondacija. Sa dobrom idejom, kao što je na primer bila RŽF *Yard Sale*, moguće je da svi i sve mi učestvujemo u prikupljanju tog novca. Ideja da pojedinci, pojedinke i organizacije daruju odeću i predmete koji će se prodavati po principu dvorišne prodaje tokom BeFem Letnjih feminističkih igara urodila je plodom. Osim što se razvija svest o tome da doniranjem pokazujemo svoju solidarnost sa onima koji su u manje zavidnim životnim pozicijama od nas, razvijamo svest o tome da možemo donirati i nenovčana sredstva koja će poslužiti za prikupljanje donacija tokom akcija kao što je *Yard Sale*. Osim što sam se sjajno zabavila tokom *Yard Sale*-a, shvatila sam da u situacijama kada tražite novac od ljudi i učestvujete u ovakvim akcijama, nema „blama“ i da nije na odmet onako glumački „izaći iz sebe“ i igrati razne uloge sa različitim ljudima, jer je to ono što je, barem meni, u tom trenutku bilo potrebno kako bih prevazišla tremu. A to su i tehnike koje smo pominjali tokom kampanje KDSTRN. Kada se bavimo stvarima koje su veće od nas samih, gubi se ono privatno „ja“ i radi se na tome da akcija bude što uspešnija. Ono što je meni lično bilo interesantno jeste upravo to kako su ljudi osetili veću motivaciju da doniraju svoj novac kada su saznali da će on otići za potrebe studiranja i usavršavanja drugih ljudi. Zato smatram da je važno razvijati lokalnu filantropiju, jer smo često „osuđeni“ jedni na druge kada nema dovoljno sluha od strane institucija.

Odakle potiče tvoja motivacija da podržiš aktivnosti RŽF-a?

Nadovezaću se na ono što sam iznad navela i napraviti paralelu sa onim što se dogodilo sa projektom Rok kamp za devojčice na kome sam aktivno učestvovala kao mentorka i jedna od organizatorki. Prva i tada jedina donacija za Rok kamp dobijena je na konkursu Superste, Erste banke. Sa tim dobrim startom pomislile smo da će biti moguće dobiti novac apliciranjem na državne konkurse. Međutim, Ministarstvo kulture u Srbiji i Sekretarijat za kulturu grada Beograda nisu delili naše mišljenje. Projekat za koji lično smatram da je veoma važan jer podstiče devojčice da se bave nekim stereotipno manje ženskim stvarima i koji se tiče edukacije mlađe populacije očigledno nije bio dovoljno dobar za ove dve institucije.

Rekonstrukcija Ženski fond je ovde osetila nepravdu i reagovala organizovanjem akcije prikupljanja sredstava SESTRE TO RADE NAJBOLJE 11. Iako suma koja je prikupljena, logično, nije bila ni približna onome što bi pomenute dve institucije mogle da izdvoje, desilo se nešto možda čak i dragocenije. Udruživanjem Rekonstrukcije Ženski fond i Femix mreže ženskog stvaralaštva oko Rok kampa za devojčice, podigla se vidljivost samog projekta. RŽF je iskoristila svoje kontakte kako bi se proširio opseg ljudi do kojih dolazi vest o prvom Rok kampu za devojčice u Srbiji. Još jednom su građani i građanke donirali svoj novac i prepoznali značaj kada državne institucije, koje bi trebalo da se bave time, nisu. Meni su lično kontakti koje smo dobile tokom akcije SESTRE TO RADE NAJBOLJE 11, bili možda čak i značajniji od samog novca. Ljudi koji su došli da doniraju u Ljutić, gde se održavala akcija, su nas upućivali na to koja su „sleduća vrata na koja treba da pokucamo“ kako bismo dobile još sredstava. Osim toga aktivirali su se i da se vest proširi pa je dosta njih vest podelilo na društvenim mrežama i sa svojim ličnim kontaktima kako bismo prikupile što više sredstava, ali i kako bi vest o kampu došla i do što većeg broja devojčica iz različitih krajeva Srbije. Tako da je Rekonstrukcija Ženski fond ovde dokazala da ako državna podrška izostane ipak postoje drugi načini i još jednom pokazala svoju politiku da kao lokalna feministička fondacija oseća odgovornost i u skladu sa svojim mogućnostima reaguje kada prepozna nepravdu. Iako Ministarstvo kulture Republike Srbije i Sekretarijat za kulturu grada Beograda nisu podržali naš projekat, podrška je došla sa raznih drugih strana i Srbija je dobila svoj prvi Rok kamp za devojčice koji se održao u avgustu 2017. godine u dečjem odmaralištu Šuplja Stena. Tokom sedam dana, osam mentorki radilo je sa 30 devojčica iz različitih krajeva Srbije, što je rezultiralo velikim koncertom polaznica Rok kampa i dalo nam vere da ipak među ljudima ima sluha za takve projekte i akcije.

Ne možemo funkcionisati u društvu kao izolovana jedinka, jer se svakog dana susrećemo sa drugim ljudima, gradimo svoje identitete kroz odnose sa njima i važno je da osetimo potrebu za solidarnošću i filantropijom kada su drugi u pitanju. Kao feministkinje naučile smo da promene često neće dolaziti sa vrha, već da ih same moramo pokrenuti odozdo. Zbog stvari koje sam navela smatram da su kampanje kao KDSTRN važne za sve nas, jer nam daju alate pomoću kojih možemo same/sami da utičemo na promene u društvu.

Pored dobijenih informacija i veština kroz edukativni program, šta su učesnice/i još mogle/i da nauče iz načina na koji je organizovan ceo proces?

Učesnici i učesnice kampanje bili su u prilici i da vide dva načina organizacije sadržaja kampanje. Prvi deo kampanje održao se u KC Rex gde je sam radni tim bio zadužen za većinu logističkih stvari koje se tiču uspešne realizacije seminara i ispunjavanje potreba učesnica/ka. Tokom prvog dela kampanje, akcenat je bio na samoorganizovanju i maksimalnom korišćenju resursa koje već posedujemo. To je, pored same organizacije, podrazumevalo vođenje računa o prostoru – njegovoj organizaciji i higijeni, hrani i osveženju i naravno stvaranje prijatne atmosfere za sve prisutne. Iako to nije bilo u programu kampanje, prisutni su saznali da se korišćenjem već postojećih resursa radnog tima i umrežavanjem sa lokalnim prodavnicama kao što je socijalno preduzeće Bagel Bejgl, mogu kvalitetno izneti planirani događaji. Drugi deo kampanje održan je u hotelu Park gde je logistika prepuštena osoblju hotela. Prisutni/e su tako upoznati/e sa time da je u zavisnosti od resursa moguće i poželjno primenjivati različite metode rada i organizacije.

Takođe, tokom drugog dvodnevnog sastanka učesnice i učesnici su podeljeni u dve grupe sa idejom da u praksi provežbaju i primene stečena znanja i veštine prikupljanja sredstava za zajedničko dobro. Grupe su dobile sredstva da same organizuju svoje događaje - jedna grupa je dobila zadatak da prikupi sredstva za neki od programa RŽF, a druga za grupu ili organizaciju po želji koja radi na nekom opštem dobru. Primarni cilj je ispunjen i učesnici/e sa novim znanjima i veštinama, tokom praktičnog dela kampanje, nastavljaju da promovišu donatorski duh i povećavaju domet same kampanje svojim resursima i kontaktima.

Šta je ono što prenosiš dalje ljudima iz svog okruženja, a što si ponela iz kampanje?

Filantropija predstavlja umeće davanja i odgovornost prema drugima. Takođe predstavlja i samu svest o tome da postoje osobe kojima je potrebna naša pomoć. Država često nije tu za ugrožene, a morala bi da bude, što se i ogleda u masovnom prikupljanju novca putem SMSa za bolesne i siromašne. Odgovorni smo da sami stvaramo mrežu putem koje ćemo pomagati ili primiti pomoć ukoliko nam ona bude potrebna, dok ne

---

uspostavimo državu koja pokazuje odgovoran odnos prema građanima/kama. Rekonstrukcija Ženski fond je kampanjom KAKO DA SESTRE TO RADE NAJBOLJE pokazala odgovornost da kao feministička fondacija edukuje ljude o solidarnosti i filantropiji.

iz ugla učesnice

Od teorije do prakse i nazad: KAKO DA SESTRE TO RADE NAJBOLJE

Koje su prednosti neformalnog obrazovanja u odnosu na formalno obrazovanje? Koji su njegovi dometi i ograničenja?

Neformalno obrazovanje predstavlja dopunu znanja koje smo stekli formalnim obrazovanjem u okviru sistema osnovnog, srednjeg ili visokog školstva. Ne bih rekla da je neformalno obrazovanje u prednosti ili bolje u odnosu na formalno, ali svakako da ima svoju svrhu i pozitivne strane. Sada se organizuju razne edukacije i seminari, pa su ljudi slobodni da im prisustvuju u zavisnosti od teme koja ih zanima. Pre svega je dobro jer se tom prilikom može naučiti nešto novo ili se mogu steći neka praktična znanja i iskustva kojih na primer nema na fakultetu ili školi. Činjenica je da se u okviru sistema formalnog obrazovanja ne može naučiti sve što bi nam bilo praktično i korisno u životu ili poslu kojim se bavimo. To je tako jer su programi na studijama (posebno na društvenim smerovima) često prenatrpani raznim predmetima, kako opštim tako i stručnim, gde se ostavlja malo prostora za neki praktičan rad. U takvoj situaciji neki seminar dobro dođe kao dodatak na znanje koje već imamo. Što se tiče dometa neformalnog obrazovanja, osim učenja novih stvari, to je takođe dobra prilika da se ljudi iz različitih krajeva koji su zainteresovani za slične teme povežu. Tako se stvara osnova za njihovu saradnju i organizovanje u budućnosti. Ograničenje je što se takve edukacije uglavnom organizuju za manji broj ljudi. Takođe, često se održavaju samo u većim mestima pa nisu baš pristupačne za ljude iz nekih manjih gradova i sela.

U moru edukativnih sadržaja koji se nude u okviru civilnog sektora, kampanja KAKO DA SESTRE TO RADE NAJBOLJE (KDSTRN) je želela da otvori prostor za teme koje manjkaju i kontekstualizuje problematiku novca iz perspektive civilnog sektora. Imala je dakle ne toliko popularnu političku liniju i povezala je političke, organizacione i komunikacione teme koje se gotovo nikad ne obrađuju zajedno. Kako ti vidiš taj pristup, šta si ti dobila iz toga?

Mislim da se kampanja KAKO DA SESTRE TO RADE NAJBOLJE dosta razlikuje od drugih seminara i edukacija koje sam pohađala do sada. Zato bih istakla nekoliko pozitivnih razlika.

Najznačajnija razlika jesu upravo **teme** koje smo prelazili u okviru same kampanje. Od različitih predavača i predavačica smo mogli čuti dosta informacija o nekim aktuelnim društvenim pitanjima, poput: mera štednje, ljudskih prava, korupciji, učešća javnosti u donošenju bitnih društveno-političkih odluka, kreiranje budžeta itd. Ne samo da su ove teme značajne za sve nas jer nas direktno pogađaju, nego je dobra strana i što su one predstavljene kroz **kritičko preispitivanje postojećih društvenih modela**, tj. otvoreno se ukazuje na probleme koji postoje u stvarnosti. Mislim da je bitno što su sve ove teme zajedno povezane kroz predavanja jer smo tako dobili informacije sa raznih strana na osnovu čega možemo jasnije sagledati probleme, a samim tim i lakše naći moguće opcije za njihovo rešavanje. I pored samo dva dana na raspolaganju u okviru prvog okupljanja, dobrom organizacijom se napravilo mesta i za praktične aktivnosti.

Mi kao učesnici i učesnice smo stoga u okviru ove kampanje imali priliku da, u prvom delu edukacije, aktivno učestvujemo u diskusijama sa predavačima/cama, ali i međusobno. U tim **konstruktivnim razgovorima** smo mogli čuti mišljenja svih učesnika/ca i tako učiti jedni od drugih. Osim diskusija, u okviru nekih predavanja smo uz određene teme imali i **praktične vežbe** kako bismo ih bolje razumeli, dok smo u drugom delu edukacije imali priliku da samostalno sprovedemo praktične **akcije**. Kao rezultat ovoga, organizovali smo događaj Sestre za sestre radi podrške aktivistkinjama/akademkinjama za sticanje znanja i globalnu razmenu u oblastima koje imaju veze sa rodnim/ženskim pitanjima; a potom i akciju Mačka i tačka: naša odgovornost za napuštene životinje čiji je cilj bio

prikupljanje sredstava za napuštene životinje, što je tema od javnog značaja za koju je druga grupa odlučila da prikuplja sredstva.

Udeo prakse u celoj ovoj kampanji je dosta bitan zato što nam je na delu pokazao kako teorija funkcioniše u realnosti, kako organizovati neku akciju, kako kreirati budžet i kako organizovati ljude.

Iskustvo koje smo stekli u okviru ove kampanje nam može pomoći na razne načine. Pre svega, mislim da je dobro videti kako izgleda organizacija neke ovakve edukacije. Možemo iskoristiti neke ideje ukoliko želimo i sami da organizujemo nešto slično u budućnosti. **Materijali** i prezentacije koje smo dobili sa predavanja nam mogu pomoći u prenošenju onoga što smo naučili i ostalim aktivistima/kinjama koji nisu prisustvovali. U okviru studentskog kolektiva smo na primer često zajednički učili tako što smo čitali knjige i tekstove na određenu temu pa potom diskutovali o tome. Isto tako smo odlazili na neka predavanja. Da bismo u proces učenja i informisanja uključili i ostale zainteresovane ljude, više puta smo organizovali edukativne tribine. Mislim da nam je u procesu učenja najveći problem bio manjak saradnje sa nekim iskusnijim ljudima. To jest konkretno sa ljudima koji se bave studentskim i sindikalnim organizovanjem. Neko na čijim bismo iskustvima mogli da učimo. Protok i širenje informacija je jako bitan, zato mislim da je korisno na kraju ovakvih seminara ili predavanja napraviti neke štampane ili video materijale sa teorijskim informacijama koje su se obrađivale kako bi se to onda dalje moglo prosledivati svima, deliti preko interneta itd.

Teorijski deo je započet analizom razvoja ljudskih prava i njihovom povezanošću sa aktuelnim politikama mera štednje. Potom smo se u nastavku upoznavali sa institucionalnim mehanizmima i strategijama organizovanja na terenu, konkretno na nivou komšiluka, u cilju obezbeđivanja poštovanja određenih ljudskih prava. Razumevanjem političko-ekonomskog konteksta i osvrtom na različite strategije postavljamo bazu za politički aktivizam. U tom smislu, da li vidiš prostor da u svom teorijskom razvoju i aktivizmu primeniš stvari o kojima smo pričali tokom kampanje?

Tokom kampanje smo obuhvatili razne teme. Na početku smo govorili o ljudskim pravima, njihovom razvoju, pravnim aktima, kao i obavezama

države prema ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima. Ovo smo upravo povezali sa merama štednje, tj. transparentnošću u trošenju novca i participaciji građana u procesu odlučivanja o potrošnji novca. Ova tema je posebno bitna pošto se mi svi kao građani trenutno nalazimo na udaru mera štednje. Radnici se otpuštaju, smanjuju se plate i penzije, studentima se povećavaju školarine, radnici u privatnom sektoru rade u jako lošim uslovima itd. To su sve problemi sa kojima se svakodnevno susrećemo tako da je značajno što smo u okviru ovog predavanja razgovarali o tome. Teorijski okviri kroz koje smo prošli su nam pomogli u tome da bolje razumemo određena društvena zbivanja koja utiču na nas.

Od predavanja mi je takođe posebno bilo zanimljivo i korisno Pravo na pristup informacijama od javnog značaja u okviru kojeg smo osim značaja ovog prava i njegove sadržine govorili i o detaljnom postupku za njegovo ostvarivanje. Često sam samostalno ili u okviru nekog udruženja bila u prilici da pišem i šaljem Zahtev za pristup informaciji od javnog značaja. Više puta sam bila u nedoumici kako ga napisati, gde naći formular, kome napisati, koliko precizno pisati ili kome se posle žaliti. Za mene je odgovore na ova pitanja bilo nezgodno naći iz razloga što su ta uputstva često nejasno i nepotpuno objašnjena na sajtu gde se nalaze. Stoga sam bila oduševljena što smo na ovom predavanju sve to raspravili, a potom i praktično uz pomoć predavača vežbali pisanje i adresiranje ovakvih zahteva.

Osim ovog predavanja, istakla bih i ono na kojem smo učili nešto više o učešću javnosti u donošenju bitnih društveno-političkih odluka. Ova tema je jako važna za sve nas jer se radi o pravu koje predstavlja jedan od temeljnih principa dobre demokratske prakse i dobrog upravljanja, a počiva na pravu građana da učestvuju u donošenju odluka i politika koje utiču na njihove živote. Predavanje smo započeli razmišljanjem o afričkoj izreci „Samo onaj koji nosi cipele zna gde ga žuljaju“. Odmah se razvila diskusija da se problematika ne sme svesti na esencijalizaciju. U kontekstu teme o učešću javnosti, ova izreka bi zapravo značila da onaj koji je direktno pogođen određenim problemom, treba da ima mogućnost da učestvuje u donošenju odluka u vezi sa tim. Ipak, u diskusiji je podvučeno da ako nemamo informacije i odgovarajući eksplanatorni okvir, vrlo lako možemo pogrešno interpretirati problem, njegove uzroke i posledice.

Na ovom predavanju smo naučili dosta toga, od definisanja osnovnih pojmova, pa do pravnog okvira učešća javnosti i faza uključivanja javnosti. Sa ovom temom sam se takođe susretala u svom radu i svaki put došla do zaključka da ovo pravo ne funkcioniše tako dobro u praksi. Iako postoje mehanizmi putem kojih se određene društvene grupe trebaju uključiti u donošenje nekih odluka, to se često sprovodi samo prividno. Naime, u okviru svog aktivizma u Studentskom pokretu sam više puta zajedno sa svojim kolegama i koleginicama učestvovala u javnim raspravama povodom nekih pitanja vezanih za obrazovanje i baš svaki put su naši prigovori i predlozi bili odbijeni zbog različitih birokratskih procedura.

U slučaju odbijanja nekih predloga ili žalbi, često smo kao metodu dalje borbe pribegavali organizovanju raznih protestnih aktivnosti i drugih uličnih akcija. To uvek skrene pažnju medija, a odmah potom i pažnju nadležnih organa i ostale javnosti. Tako na primer naš prigovor na planirano rušenje studentske menze nije bio prihvaćen na javnoj raspravi kada smo ga predali pismenim putem, ali jeste nakon održanog studentskog protesta povodom tog pitanja.

Neka prava i mehanizme već imamo, dok za neka druga tek treba da se izborimo. Dešava se da ono što imamo, nažalost, ne funkcioniše tako dobro u praksi, ali ne treba da odustajemo od borbe za ostvarivanje tih prava. Mislim da u tu borbu definitivno treba uključiti proteste i ulične akcije, ali pre toga raditi na edukaciji, organizaciji i povezivanju aktera tih akcija.

Šta vidiš kao glavne probleme kada je reč o finansiranju udruženja i raspodeli državnog novca?

Osim već pomenutih problema, aktivisti i aktivistkinje se susreću i sa tim problemom finansiranja organizacije kao i različitih akcija kojima želimo da se bavimo. U teoriji postoje različiti načini za dobijanje sredstava. Tu su razni programi, projekti, konkursi i donacije, ali iz mog ličnog iskustva, to ide jako teško u praksi. Posebno je teško ako odlučite da se bavite temama koje su društveno nepopularne ili neprofitabilne.

U okviru Studentskog pokreta sam radila kao urednica našeg časopisa Studentska zona kroz koji smo, između ostalog, hteli da promovišemo ideje javno finansiranog obrazovanja i kritiku trenutne komercijalizacije obrazovanja. Časopis smo delili besplatno studentima, ali je bilo prilično teško doći do novca za štampu i dizajn. Projekat poput ovoga bi mogao biti finansiran od strane fakulteta na primer. Međutim, tu je prepreku predstavljala činjenica da mi nismo “zvanična studentska organizacija” tj. ne pripadamo studentskom parlamentu ili nekoj drugoj organizaciji koja je registrovana pri Univerzitetu. Pripadništvo njima ili registrovanje neke nove organizacije na fakultetu bi podrazumevalo bavljenje unapred određenim temama koje su nametnute od strane uprave fakulteta, a teško je zamisliti da će oni odobriti da se bavimo kritikom njihovih aktivnosti. Stoga se u ovom konkretnom primeru pre svega javlja problem nepriznavanja samoorganizovanosti i kritike (tj. nepriznavanje i marginalizacija organizacija čija se politika ne slaže sa politikom “zvaničnih” organizacija), iako prema statutu fakulteta i univerziteta imamo pravo na to.

Odmah zatim se javlja i problem finansiranja akcija neke takve organizacije koja ima sopstvenu politiku. Finansiranje bi bilo moguće kroz različite domaće ili inostrane izvore i oba načina finansiranja sa sobom nose određene poteškoće u ostvarivanju. Prema Zakonu o budžetu za 2016¹, za donacije NVO iz budžeta Republike Srbije predviđeno je oko 6,4 milijardi dinara. Centar za istraživanje korupcije u svom izveštaju o finansiranju NVO iz prošle godine, u vezi finansiranja naglašava problem netransparentnosti raspodele novca iz budžeta. Oni navode da najviše sredstava ide verskim zajednicama, zatim sportskim klubovima, pa političkim partijama, a zapravo najmanje udruženjima građana.² S druge strane, javnosti je predstavljeno kao da sav taj novac dobijaju udruženja što nije tačno. Udruženjima građana se kao razlog za nedobijanje novčanih sredstava često daje argument da novčanih sredstava nema i ovaj izgovor dovodi do apsurdna pitanje prioriteta u raspodeli državnog (našeg) novca. Dakle, kako novca ima kada treba da se finansiraju enormno skupe fontane ili novogodišnja rasveta mesecima pre Nove godine, a nema kada treba da se finansiraju neki projekti koji bi zaista bili od značaja za zajednicu? Sa ovim je takođe povezano i prethodno pomenuto

1) Dostupno na <http://www.parlament.gov.rs/upload/documents/3204-15.pdf>

2) Dostupno na <http://cik.co.rs/2016/07/22/linija-481-kome-sve-ide-novac-za-nvo/>

pitanje uključivanja javnosti s obzirom na to da se građani nisu pitali za finansiranje fontane ili novogodišnjih ukrasa. Građani se takođe ne pitaju ni za finansiranje nekih udruženja koja bi oni smatrali korisnim za zajednicu.

Već sam pomenula da osim ovih domaćih načina finansiranja, postoji i mogućnost konkurisanja za različite inostrane izvore. Donacije se mogu dobiti od raznih stranih fondacija, ambasada ili kompanija, sve zavisi o kakvom projektu je reč. Što se tiče mog primera sa našim studentskim novinama, mi smo hteli ovo da izbegnemo pa tako nismo ni pokušavali da konkurišemo. Zajedno smo u okviru naše grupe odlučili da bi etiketa „stranih plaćenika” mogla da nam donese možda više štete nego koristi, s obzirom na to da predstavnici vlasti ovo često koriste u cilju diskreditacije. U međuvremenu smo kroz rad videli da to svakako nije jedini mehanizam za diskreditovanje, s obzirom na to da su teme kojima smo se bavili u novinama, poput pisanja o kritici kapitalizma, često nazivane „nestudentskim“, a naše protestne akcije radikalnim.

Bez obzira na ovo, naš dogovor je ipak bio da štampu i sve ostalo finansiramo mi kao članovi/ce redakcije, a onda smo u odnosu na skupljeni iznos određivali koliko ćemo tekstova pisati i štampati. Takav način finansiranja nam se u tom momentu činio transparentnijim i prikladnijim za javnost. Nažalost, ovaj princip skupljanja novca je iznedrio samo dva broja časopisa koji je potom morao biti pauziran zbog nedostatka novca, što nam govori da je realnost svakog sličnog projekta i organizacije da ne može dugo opstati bez nečije pomoći. Ono što smo mi iz ovog primera sa novinama izvukli kao pouku, jeste da se ne obaziremo previše na predrasude i kritike čiji je jedini cilj diskreditovanje, jer će toga svakako biti i to je nemoguće zaustaviti, a pogotovu ne povlačenjem. Mislim da je u takvim situacijama najbolje držati se onog projekta koji je isplaniran, a onda argumentima braniti svrhu njegovog postojanja.

Činjenica je da situacija nije jednostavna i to je i razlog okupljanja progresivnih aktivistkinja i aktivista (što ne predstavlja ceo civilni sektor), koji teže da kontekstualizuju probleme, alarmiraju javnost o negativnim praksama i lošim institucionalnim procedurama, mobilišu ljude oko javnog interesa, menjaju pravila i društvene norme ka pravednijem životnom i radnom okruženju. Koga ti vidiš kao ključne aktore na toj sceni? Gde su prostori za saradnju, a gde ograničenja?

Nema sumnje da se aktivisti i aktivistkinje susreću sa raznim sistemskim preprekama koje njihov rad čine težim. Kao glavne aktore i nosioce pozitivnih društvenih promena vidim upravo te neke progresivne ljude koji su spremni da se uhvate u koštac sa svim navedenim problemima. To ne trebaju biti striktno ljudi iz određenih organizacija, nego i radnice/i, sindikalistkinje/i, studentkinje/i. Dakle svi zajedno. Ono na čemu mi kao aktivistkinje i aktivisti treba više da radimo jeste da sve njih informišemo i povežujemo se sa njima. U okviru ove kampanje smo takođe govorili o tome kroz rezime trenutne situacije koja vlada u sredinama u kojima delamo ili želimo da delamo.

Veliki izazov za nas predstavlja činjenica da su ljudi u našem društvu nedovoljno informisani, razočarani u politiku, nezainteresovani, ne poznaju sopstvena prava, ne znaju procese na osnovu kojih bi mogli da se uključe. Ovi izazovi se mogu jedino prevazići zajedničkim radom i akcijama koje će raditi na edukaciji i osnaživanju solidarnosti.

Zajednička saradnja među različitim udruženjima i organizacijama je takođe bitna da bismo zajednički mogli da vršimo veći pritisak na organe državne ili lokalne vlasti u cilju poštovanja prava građana i menjanja određenih politika. Ovde od posebnog značaja mogu biti različite kampanje poput ove, koje bi radile na našem povezivanju i međusobnoj edukaciji.

Praktikum

INFORMACIJE OD JAVNOG ZNAČAJA

Pravo na informacije od javnog značaja spada u osnovna ljudska prava garantovana **Ustavom** Srbije. Regulisano je posebnim **Zakonom o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja**.¹

Ustav Srbije² propisuje:

Svako ima pravo da istinito, potpuno i blagovremeno bude obaveštavan o pitanjima od javnog značaja i sredstva javnog obaveštavanja su dužna da to pravo poštuju.

Svako ima pravo na pristup podacima koji su u posedu državnih organa i organizacija kojima su poverena javna ovlašćenja, u skladu sa zakonom.

Šta ovo znači?

Znači da svaki građanin ili građanka ima pravo da državnom organu postavi pitanje ili traži informaciju koju poseduje organ javne vlasti (ministarstvo, opština, javno preduzeće...) a koja se odnosi na rad tog organa.

Ako neka informacija ne predstavlja informaciju od javnog značaja, organ kome su se građanin ili građanka obratili mora to i da dokaže, jer se pretpostavlja da je svaka informacija nastala u radu ili vezi sa radom nekog organa javne vlasti informacija od javnog značaja. Građani imaju prava da budu informisani o radu državnih organa.

1] Dostupno na http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_slobodnom_pristupu_informacijama_od_javnog_znacaja.html

2] Dostupan na http://www.paragraf.rs/propisi/ustav_republike_srbije.html

Kako da postavim pitanje?

Pitanje možete postaviti u pisanoj formi, tako što ćete sami sastaviti zahtev, ili preuzeti obrazac sa sajta poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti.³

Šta ako ne dobijem traženu informaciju?

Ukoliko organ javne vlasti bez opravdanog razloga odbije da odgovori na Zahtev za pristup informacijama od javnog značaja, možete se obratiti pritužbom povereniku za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti.⁴ Na sajtu poverenika možete naći obrazac žalbe.

3] Dospno na <http://www.poverenik.rs/sr/formulari.html>

4] Posetiti <http://www.poverenik.rs/>

UKLJUČIVANJE JAVNOSTI – OBAVEZA INSTITUCIJA

Učešće javnosti predstavlja *jedan od temeljnih principa dobre demokratske prakse* i dobrog upravljanja. Proces uključivanja javnosti ima svoj pravni okvir koji je definisan kako na nivou Evropske Unije (Evropska povelja o lokalnoj samoupravi, Evropska povelja o aktivnom građanstvu, Evropska povelja o učešću omladine u javnom životu na lokalnom i regionalnom nivou, Lisabonski sporazum, Preporuke Komiteta ministara Saveta Evrope, itd.) tako i na nivou Republike Srbije (Ustav Republike Srbije, Zakon o lokalnoj samoupravi, Zakon o referendumu i narodnoj inicijativi, Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, Statuti gradova i opština, itd.)

Učešće javnosti počiva na *pravu građana/ki da učestvuju* u donošenju odluka i politika koje utiču na njihove živote. Radi se pre svega o javnim politikama i pravnim aktima (poput lokalne strategije, statuta grada, itd.), planovima i programima (poput urbanističkog plana, budžeta, itd.) i projektima (poput izgradnje reciklažnog centra, itd.).

Učešće javnosti podrazumeva zajednički rad svih zainteresovanih strana na projektovanju održivog razvoja sopstvene lokalne zajednice. To znači da se osim institucija i organizacija koje posluju u javnim, poslovnim i neprofitnim sektorima mogu uključiti i građani/ke i to tako što će im biti omogućeno *informatisanje, edukovanje, konsultovanje i izveštavanje* vezano za temu ili proces u koji se uključuju i to na način tj. *alatima prilagođenim* ne samo temi već i kapacitetima javnosti koja se uključuje kako bi se osigurala njihova maksimalna zainteresovanost i motivisanost. To znači da se tradicionalniji načini uključivi-

vanja javnosti poput sastanaka, biltena, informativnih tabli, javnih rasprava, radionica, izveštaja, itd. planiraju i organizuju tako da budu interaktivnog, kreativnog i inovativnog karaktera a imajući na umu sve veću dostupnost novih informacionih i komunikacionih tehnologija.

Izazova učešća javnosti ima puno (poput nedovoljne informisanosti građana/ki da imaju prava na učestvovanje, smene lokalne vlasti koja je dovela do poništavanje prethodno dogovorenih planova, razočaranost i apatija građana/ki u političke predstavnike i politiku uopšte, lošeg prethodnog iskustva sa sličnim procesima, nezainteresovanosti građana/ki za temu, narušenih odnosa i nepoverenja među interesnim grupama, nepostojanja „kulture participacije“ u lokalnoj sredini, itd.). Ipak, **koristi od procesa** ih daleko prevazilaze jer omogućavaju svim zainteresovanim stranama da ostvare osnovna građanska prava, da bolje razumeju donosiocje odluka i obratno, da imaju bolji pristup informacijama od javnog značaja, da izraze sopstvene potrebe i mišljenja pre nego što je odluka doneta, da osećaju uključenost i vlasništvo nad donetim odlukama i politikama, umesto apatije i rezignacije, da se poveća nivo odgovornosti i identifikacije sa sopstvenom zajednicom, itd.

DEMOKRATIZACIJA KREĆE OD MESNIH ZAJEDNICA - MOGUĆNOSTI I POLITIKE ORGANIZOVANIH LJUDI

Mehanizmi i instrumenti za **neposredno učestvovanje** građana i građanki u javnim i zajedničkim procesima od interesa za lokalne zajednice (i ne samo njih), su propisani Zakonom o lokalnoj samoupravi, koji prepoznaje sledeće oblike neposrednog učešća građana i građanki u takvim procesima odlučivanja: **referendum, građanska inicijativa, zbor građana i samodoprinos**. Neki od ovih mehanizama nalaze svoje mesto i u Statutima gradova i lokalnih samouprava i u statutima mesnih zajednica. Pri tome, mesne zajednice kao najniži organi samouprave mogle bi da imaju važnu ulogu u negovanju neposrednog kontakta sa autentičnim političkim i socijalnim potrebama građana i građanki sa svojih teritorija, jer njihova delatnost upravo treba da bude posvećena zadovoljavanju potreba od neposrednog zajedničkog interesa u lokalnim zajednicama.

Međutim, u realnosti, Savete mesnih zajednica su zaposeli članovi političkih partija, koji partijske interese stavljaju ispred zajedničkih interesa ljudi i time na više načina krše sopstvene i propisane principe delovanja, kao i zakonske odredbe. Primeri ove negativne prakse se kreću od uskraćivanja građanima i građankama korišćenja prostornih resursa mesnih zajednica, nepoštovanja odluka građana i građanki donesenih putem navedenih instrumenata namenjenih

za njihovo učešće u odlučivanju oko zajedničkih i javnih interesa, do retkog uključenja samoorganizovanih građana i građanki u druga tela, poput komisija po raznim pitanjima, čiji rad treba da učini život ljudi u lokalnoj zajednici izglednijim.

I pored ovih otežavajućih okolnosti, revitalizacija inače slabo pokretanih mehanizama i instrumenata za neposredno učestvovanje građana i građanki u javnim i zajedničkim procesima od interesa za lokalne zajednice je izuzetno važna, jer predstavlja način na koji je moguće negovati samoorganizovane politike ljudi koje se dešavaju permanentno, odnosno, otvaraju prostor za konstantan politički angažman građana i građanki koji je inače i najčešće sveden samo na glasanje na izborima.

PREDSTAVLJANJE ORGANIZACIJE – KAKO KOMUNICIRATI CILJ ZA KOJI RADIMO

Da li vas ponekada ljudi gledaju bledo kada pokušavate da razgovarate sa njima o vašoj organizaciji i aktivnostima? Osećate da je potrebno još puno informacija da podelite sa njima da bi vas *ukapirali*, a definitivno nemate toliko vremena? Verovatno ni strpljenja?

A opet, znate da je važno da se i oni uključe u rešavanje problema kojim se bavi vaša organizacija.

Na skupovima organizacija civilnog društva (OCD) često se pominje *podizanje svesti* građana/ki kao glavni zadatak, čak i preduslov za rešavanje problema u Srbiji. I to jeste tačno. U krajnjoj liniji, da bi neko donirao sredstva vašoj organizaciji potrebno je da taj neko:

- ima **svest** o značaju problema kojim se bavite,
- ima **svest** da može da učestvuje u rešavanju tog problema i da
- ima **svest** da vaša organizacija realno može uticati na rešavanje ili smanjenje problema.

Dakle, podizanje svesti je vrlo značajno i za stvaranje uslova da OCD uspešno prikupljaju sredstva od građana i iz svojih zajednica.

Ako je svest toliko važna, da li znamo šta je to? I kako se ta svest gradi ili razvija?

Na našu svest pretežno deluju dva snažna uticaja – 1) informacije i stavovi iz okruženja i 2) informacije, stavovi i način razmišljanja deponovani u naše znanje/dugoročno pamćenje.

OCD su deo okruženja građana (1). Građani su pod stalnim pritiskom raznih informacija iz okruženja. U tom okruženju mnogi drugi igrači su daleko prisutniji od nas – što preko medija (političari, estrada, javne ličnosti), što kroz lični kontakt (članovi porodice, kolege i kolegice na poslu, komšiluk...). Kako da se naša informacija izdvoji i doprinese *razvoju svesti*?

Reč je o kompleksnoj temi koju ćemo ovde samo zagrebat i po površini.

Sva istraživanja pokazuju da ljudi pamte stvari koje stvaraju **emotivnu reakciju**. Da li je naša **poruka** hladna, previše *neutralna* u odnosu na druge informacije koje građani dobijaju iz okruženja? Odmah da se razumemo, ovde se ne misli na *tužne i dramatično negativne* poruke. Naša poruka bi morala da stvori **nadu**, veru da se problem mora rešiti i da smo mi, građani i naša udruženja, važan deo rešenja problema. Umemo li da probudimo tu nadu u ljudima? Da li i sami imamo nadu da je nešto moguće promeniti? Oni koji je nemaju bi trebalo da promisle da li im je mesto u civilnom sektoru. Ovaj sektor traži hrabre ljude.

Ljudi takođe lakše pamte poruke koje se često ponavljaju. Zato je važno da su naše poruke **razumljive**. OCD nemaju sredstva da se kroz reklame na nacionalnim medijima nadmeću sa drugim igračima. Ali, ako je naša poruka razumljiva i ukoliko je lako za građane da je ponove (da ne kažemo da je „zarazna“), onda postoji šansa da će je drugi prenositi za nas. Setimo se nekih od poruka koje često ponavljamo iako ih odavno više nema u medijima – „Nije teško biti fin“, „Znanje je moć“, „Ako vam je dobro, onda ništa“, „Svetsko, a naše“...

Naše poruke bi trebalo da se oslanjaju na ono što je već poznato našoj publici. Proces učenja se najčešće definiše kao proces *kombinovanja informacija iz okruženja i informacija iz pamćenja*. Šta građani znaju u vezi sa našom temom? Koja informacija njima nedostaje da bi, zajedno sa nama, napravili sledeći korak u promišljanju problema kojim se bavimo? Svest se gradi polako, informaciju po informaciju. Ne idite 10 koraka ispred ostalih, izgubiće vas ljudi i neće moći više da vas prate. Ako želite biti uspešni, morate biti strpljivi.

Na kraju, mi ne želimo graditi bilo kakvu svest. Zdravom društvu je potrebna **kritička svest**. Ona se gradi isključivo kroz obrazovanje. Zato Paolo Freire i kaže da je „**obrazovanje praksa slobode**“. Da bismo bili uspešni u prikupljanju sredstava i uopšte u našem radu, taj proces obrazovanja mora krenuti sa našim učenjem. Nije doduše lako da u društvu u kojem je jedno od najčešćih pitanja „Šta si završio od obrazovanja?“ govoriti o konceptu doživotnog učenja. Ali, aktivisti koji su sa svojim obrazovanjem „završili“ morali bi se zapitati da li praktikuju ono što „propovedaju“? Ako gradimo ili razvijamo svest jednog društva, mi kao aktivisti moramo biti najbolji primer takve promene.

Jer, obrazovanje jeste možda i najvažnija praksa slobode. Što više znam i umem, to je moja realna moć veća. Društvo koje je obrazovano ne može biti olako manipulirano, lakše identifikuje predrasude, percipira jasno negativne društvene posledice isključenja ljudi, ima daleko veću snagu da se saoseća sa sebi sličnim i sa drugačijima, i najvažnije - ima snage da definiše svoju budućnost i da je gradi.

